

**Zamestnanosť a základné
tendencie na trhu práce
v ekonomike Slovenska
v roku 1999**

Prognostický ústav SAV

C 00 - 00506

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG

Prognostický ústav SAV

Pavol Kárász

Juraj Renčko

Zamestnanosť a základné tendencie na trhu práce v ekonomike

Slovenska v roku 1999

Bratislava, marec 1999

C 00 - 00506



Prognostická štúdia bola vytvorená za podpory Friedrich Ebert Stiftung v rámci projektu SAV číslo: 2/4021/99 „Determinanty rastu transformujúcej sa ekonomiky Slovenska“, riešeného v Prognostickom ústave SAV.

Obsah

| | |
|---|----|
| 1. ÚVOD | 5 |
| 2. OČAKÁVANÝ VÝVOJ NÁRODNÉHO HOSPODÁRSTVA | 6 |
| 3. VPLYV HOSPODÁRSKEJ POLITIKY NA FORMOVANIE PRACOVNEJ SÍLY A ZAMESTNANOSTЬ | 15 |
| 4. VÝVOJ V OBLASTI ZAMESTNANOSTI A NEZAMESTNANOSTI | 22 |
| 5. MZDOVÝ VÝVOJ | 29 |
| 6. DÔCHODKOVÁ SITUÁCIA A ŽIVOTNÁ ÚROVEŇ OBYVATEĽSTVA | 34 |
| 7. ZÁVER | 41 |

1. Úvod

Predkladaná prognostická štúdia predstavuje rozpracovanie prognózy základných makroekonomických proporcí vývoja ekonomiky Slovenska v roku 1999, ktorá bola publikovaná v januári tohto roku¹. Kým východisková prognóza bola na očakávaný vývoj zaostrená z pohľadu podnikov, zámerom predkladanej práce je pozrieť sa na hospodársky vývoj v roku 1999 z pohľadu domácností, s osobitným zreteľom na problematiku zamestnanosti, vývoja na trhu práce, formovania dôchodkov a životnej úrovne obyvateľstva.

Prognostická štúdia vychádza z rozšírenia prognózy základných makroekonomických proporcí vývoja ekonomiky Slovenska na rok 1999 o tie aspekty, ktoré z hľadiska zamestnanosti a vývoja na trhu práce majú kľúčový význam. Toto rozšírenie bolo umožnené nielen neustálym zdokonaľovaním vytvoreného metodologického aparátu a použitých analytických postupov, ale aj pribúdaním poznatkov súvisiacich s problematikou zamestnanosti a trhu práce v transformujúcej sa ekonomike a spoločnosti.

Z hľadiska tohtoročných vývojových možností ekonomiky Slovenska rozhodujúci význam má taký pokles dynamiky hospodárskeho rastu, ktorý zabezpečí primeranú rovnováhu a stabilitu a vytvorí priestor pre riešenie problémov mikroekonomiky. Dôsledkom v oblasti zamestnanosti bude pokles. Je to nutná daň za zvýšenie kvality hospodárskeho rastu, od ktorého bude závisieť rast zamestnanosti v nasledovných rokoch. Ide o to aby uvedený pokles bol ešte sociálne únosný. Zabezpečenie tejto únosnosti by malo byť pritom také, ktoré nezníži kvalitatívne parametre pracovnej sily. Riešenie tohto problému by malo byť jednou z priorit hospodárskej politiky.

Prognóza vychádza z doterajšieho priebehu transformačného rastu. Využíva reálne možnosti a obmedzenia ekonomiky. Je založená na predpoklade uplatňovania hospodárskej politiky proklamovanej vládou a NBS. Prognóza tiež kalkuluje s pozitívnym vývojom v oblasti riešenia vleklých problémov ekonomiky. Konfrontácia možností hospodárskej politiky so súčasným stavom národného hospodárstva však naznačuje, že treba rátať s komplikovaným vývojom, ktorého dopad na domácnosti bude cieľnejší než v roku 1998.

Numericky je prognóza založená na údajovej základni časových radov mesačných, štvrtročných aj ročných, ktoré autori trvalo udržiavajú a aktualizujú. Východisková úroveň predikcie, údaje za rok 1998, boli čerpané z podkladov ŠÚ SR, resp. sú odhadmi autorov založenými na analýze tzv. „mäkkých“ dát (informácie bežne dostupné odborným kruhom

nezapojených do oficiálnych vládnych štruktúr) v kombinácii s aplikovaným metodologickým aparátom.

2. Očakávaný vývoj národného hospodárstva

Rok 1998 priniesol pre národné hospodárstvo Slovenskej republiky na jednej strane relativne solidne makroekonomicke výsledky a na strane druhej ďalšie zauzlenie a prehlbehnie problémov mikroekonomiky. Nedosiahnutie pokroku v riešení problémov mikroekonomickej adaptácie a nízka efektivnosť prerozdeľovacích procesov v oblasti verejných financií, úzko súvisia s prehlbovaním vonkajšej a vnútormej nerovnováhy a so zaznamenaným poklesom dynamiky hospodárskeho rastu.

Zákonitým dôsledkom vývoja predchádzajúcich rokov bude v roku 1999 pokračovanie poklesu dynamiky hospodárskeho rastu a znižovanie stability makroekonomickej prosredia. Bude to najmä dôsledok neriešeného prutia medzi nevyváženosťou ekonomiky a jej rastom na strane jednej a nedostatočnej mikroekonomickej adaptácie na strane druhej².

Vývoj ekonomiky Slovenska bude v roku 1999 bude predovšetkým podmienený:

- znižením deficitnosti zahraničného obchodu
- znižením deficitnosti verejných financií a
- úrovňou dosiahnutého pokroku v oblasti riešenia roky odkladaných vleklých problémov ekonomiky³.

V uplynulých rokoch zaznamenaný vývoj naznačuje úzku súvislosť medzi dynamikou hospodárskeho rastu a štruktúrou agregátneho dopytu⁴, na strane jednej, a deficitnosťou zahraničného obchodu, na strane druhej. Vysoký hospodársky rast a vysoký podiel domáceho dopytu na dopyte spolu mali rozdohujúci vplyv na rast deficitu zahraničného obchodu. Najmarkantnejšie sa to prejavilo v roku 1996, kedy na generovaní 6,6 percentného rastu HDP sa 65,1 percentami podieľal dopyt domáci a iba 34,9 percentami dopyt zahraničný. Takto generovaný hospodársky rast bola schopná ekonomika dosiahnuť iba za cenu prudkého nárastu deficitu zahraničného obchodu. Pokles dynamiky hospodárskeho rastu a pokles podielu domáceho dopytu na dopyte spolu vyvolali v roku 1997 mierny pokles deficitu zahraničného obchodu. Napriek tomu, že v roku 1998 pokračoval pokles dynamiky hospodárske-

² Určitý vplyv na zniženie hospodárskeho rastu bude mať pritom aj očakávaná nižšia dynamika ekonomickej rastu u našich hlavných obchodných partnerov.

³ Ide najmä o: úverové portfólio komerčných bank, medzipodnikovú zadíženosť, fungovanie účinného systému bankrotov a revitalizácie, fungovanie kapitálového trhu a efektivnosť prerozdeľovacích procesov v oblasti verejných financií.

⁴ Daného domáciem a zahraničným dopytom.

¹ Kárász, P., Renčko, J., Kárász, P. ml. : Základné makroekonomicke proporcie vývoja ekonomiky Slovenska v roku 1999 z pohľadu podnikov. SOPK, Bratislava, január 1999.

ho rastu a pokles podielu domáceho dopytu na dopyte spolu, deficit zahraničného obchodu vzrástol. Znamená to, že ekonomika sa dostala do takého štátia vývoja, kde na zníženie zahraničnoobchodného deficitu už nestačí iba zníženie dynamiky hospodárskeho rastu a zníženie podielu domáceho dopytu na dopyte spolu, ako to bolo v roku predchádzajúcim.

Doterajší vývoj v oblasti formovania domáceho dopytu a saldo zahraničného obchodu, vyjadrujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 1.

tabuľka 1 Domáci dopyt a saldo zahraničného obchodu

| | 1994 | 1995 | 1996 | 1997 | 1998 |
|--|------|------|-------|-------|--------------------|
| Podiel domáceho dopytu na dopyte spolu % | 59,1 | 60,9 | 65,1 | 63,0 | 62,0 ¹⁾ |
| Saldo zahraničného obchodu mld. Sk | 2,6 | -5,7 | -70,3 | -68,4 | -80,8 |

Poznámka: Výpočet na podklade ukazovateľov SÚ SR. ¹⁾ odhad.

Na štruktúru agregátneho dopytu dosiahnutú v roku 1998 mala rozhodujúci vplyv predovšetkým dosiahnutá dynamika exportnej výkonnosti. Rast exportnej výkonnosti bol však spojený s prudkým nárastom dovoznej náročnosti. Ukazuje sa, že efektívne vyváženie dovozu prostredníctvom vývozu, v dôsledku dovoznej náročnej štruktúry výroby, vyžaduje opäť iba zvýšenie dovozu. Takže v dôsledku existujúcej štruktúry výroby, zvýšenie exportnej výkonnosti má vplyv na zvýšenie dovoznej náročnosti.

Súhmným prejavom doterajšieho vývoja zahraničného obchodu je sice deficitnosť, ale podrobnej analýza tejto deficitnosti odhaluje dve pozitívne, z hľadiska ďalšieho vývoja veľmi dôležité vývojové tendencie. Prvou je rast podielu SR na medzinárodnej deľbe⁵ práce a druhou určitý rast konkurencieschopnosti slovenskej produkcie⁶. Tieto skutočnosti pripisujú vysokému deficitu zahraničného obchodu aj iný význam než je základná indikácia miery vonkajšej nerovnováhy. Je to istý prejav o takom pohybe Slovenska smerom k trhu a konkurencieschopnosti, ktorý prebieha v podmienkach hľbokej podkapitalizácie, pričom funkciu potrebného kapitálu určitým spôsobom substituuje aj časť deficitu zahraničného obchodu.

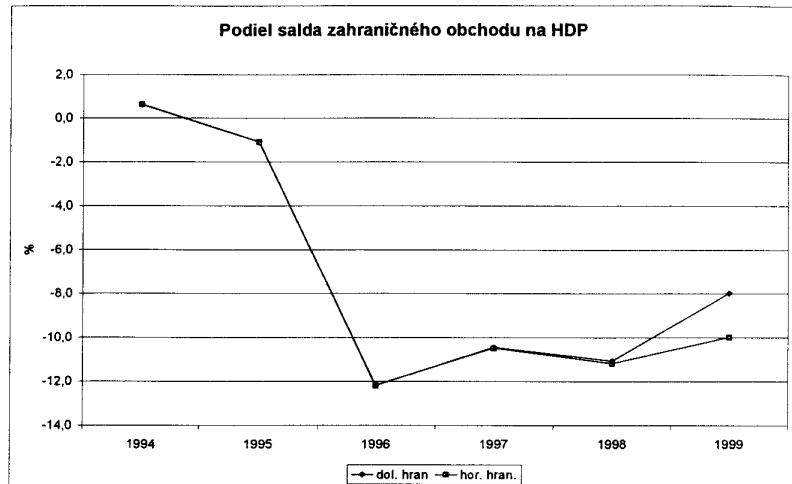
V dôsledku očakávaného zníženia dynamiky hospodárskeho rastu možno v roku 1999 počítať tak s poklesom dovoznej náročnosti ako aj s poklesom exportnej výkonnosti. Je reálne očakávať, že tento vývoj povedie k zníženiu deficitnosti zahraničnoobchodných vzťahov. Charakter tohto zníženia prostredníctvom podielu deficitu zahraničného obchodu na HDP vyjadruje graf na obr. 1.

Z uvedeného obrázku vyplýva, že kym v roku 1997 podiel deficitu zahraničného obchodu na HDP -10,5 percentami, tak za rok 1998 je reálne kalkulovať s hodnotou tohto

⁵ Rastúci obrat a pebytkosť zahraničného obchodu v oblasti tovarov, ktoré sú predmetom ďalšieho zušľachťovania.

⁶ Daný rastom vysokonáročných trhov v teritoriálnej štruktúre vývozu. Kym v roku 1977 sa 47,1% slovenského vývozu realizovalo na trhoch EÚ, tak v roku 1998 to bolo 55,8%.

ukazovateľa okolo -11 percent. Možno očakávať, že podiel deficitu zahraničného obchodu na HDP sa v roku 1999 bude pohybovať v rozmedzí -8,0 až -10,0 percent.



obr. 1

Okrem poklesu dovoznej náročnosti bude dynamika poklesu deficitnosti zahraničného obchodu predovšetkým závislá od ďalšieho formovania exportnej výkonnosti. Toto formovanie je, vzhľadom na štruktúru vyvážanej produkcie, predovšetkým determinované charakterom vývoja v oblasti priemyslu.

Súhmnú charakteristiku základných väzieb medzi exportnou výkonnosťou a priemyselnou výrobou vyjadrujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 2 a tabuľka 3.

tabuľka 2 Vývoj exportnej výkonnosti v Sk

| | 1994 | 1995 | 1996 | 1997 | 1998 |
|--|------|------|------|------|--------------------|
| Vývoz výrobkov zo 100 Sk vytvoreného HDP | 48,7 | 49,4 | 47,0 | 49,5 | 51,9 ¹⁾ |

Poznámka: Vývoz (bežné ceny FCO) / HDP (bežné ceny). Výpočet na podklade ukazovateľov SÚ SR. ¹⁾ Odhad

tabuľka 3 Rast výroby, zamestnanosti a produktivity práce v priemysle v %

| | 1994 | 1995 | 1996 | 1997 | 1998 |
|--------------------|------|------|------|------|------|
| Výroba tovaru | 4,9 | 8,3 | 2,5 | 2,7 | 4,6 |
| Pracovníci | -2,0 | 4,1 | 0,0 | -2,0 | -4,1 |
| Produktivita práce | 7,5 | 4,1 | 2,5 | 4,8 | 9,1 |

Poznámka: Ročné tempá rastu. Výroba tovaru - stále ceny. Pracovníci - priemerný evidenčný počet pracovníkov (fyz. osoby). Produktivita práce - výroba tovaru na jedného pracovníka, všetko za priemysel spolu, Zdroj: SÚ SR.

Vysoký agregatný dopyt v roku 1996 bola schopná ekonomika uspokojiť iba zvýšením tlaku na ponuku disponibilných výrobných kapacít v priemysle. Vzhľadom na vysoké využitie existujúcich a pomalý vznik nových konkurencieschopných výrobných kapacít, priemysel bol

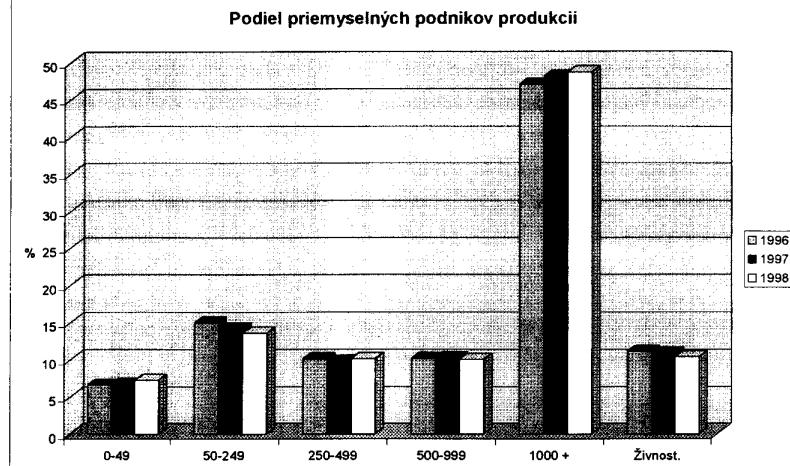
schopný na tento dopyt reagovať iba zapájaním zvyšeného využitia kapacít menej efektívnych z hľadiska tvorby pridané hodnoty. Priestor pre proefektívnostné štruktúrne zmeny sa znížil, zakonzervovala sa existujúca úroveň prezamestnanosti a prírastok produktivity práce sa znížil na úroveň prírastku výroby. Znižením agregátneho dopytu v roku 1997 sa znížil aj tlak na ponuku disponibilných výrobných kapacít, ktoré sú z pohľadu trhových podmienok zatiaľ iba čiastočne schopné efektívne produkovať. Zväčšil sa tým priestor pre proefektívnostné štruktúrne zmeny. Znížila sa existujúca úroveň prezamestnanosti a zvýšila dynamika rastu produktivity práce. Znamenovalo to aj určité vylepšenie v oblasti konkurencieschopnosti slovenského priemyslu na zahraničných trhoch. Uvedený trend pokračoval aj v roku 1998. Rozdiel však spočíval najmä v tom, že rozsah proefektívnostných štruktúrnych zmien, vynesený vyššou dynamikou zahraničného dopytu, bol v porovnaní s rokom 1997 takmer dvojnásobný.

Určitú informáciu o tomto vývoji poskytujú aj grafy na obr. 2 a obr. 3, ktoré vyjadrujú podiel jednotlivých typov podnikov podľa veľkosti na výrobe tovaru a zamestnanosti za priemysel spolu.

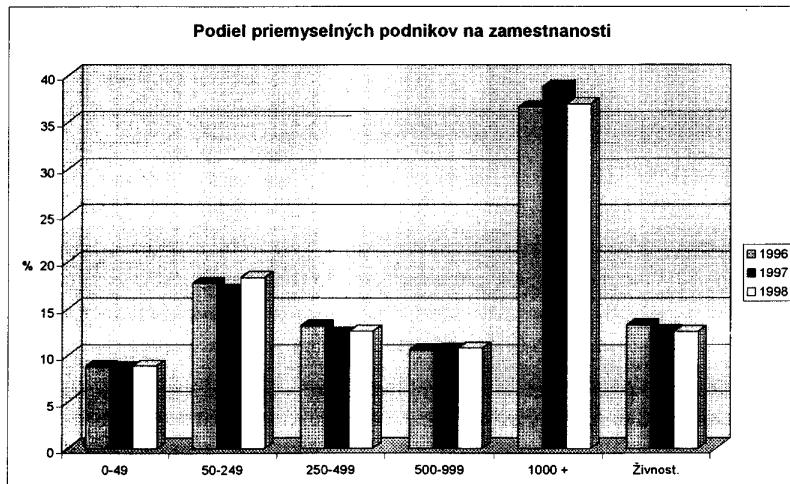
Z uvedených obrázkov vyplýva:

- zvýšenie podielu veľkých podnikov (1000 a viac zamestnancov) na výrobe tovaru a zníženie ich podielu na zamestnanosti
- zvýšenie podielu stredných podnikov (250 až 499 zamestnancov) na výrobe tovaru a zamestnanosti
- zvýšenie podielu malých podnikov (do 49 zamestnancov) na výrobe tovaru a zamestnanosti
- zníženie podielu menších stredných podnikov (50 až 249 zamestnancov) na výrobe tovaru a zvýšenie ich podielu na zamestnanosti
- zníženie podielu väčších stredných podnikov (500 až 999 zamestnancov) na výrobe tovaru a zvýšenie ich podielu na zamestnanosti
- zníženie podielu živnostníkov tak na výrobe tovaru ako aj na zamestnanosti.

Uvedené posuny v rámci podnikovej sféry potvrdzujú dominujúci charakter prebiehajúcich štruktúrnych zmien, ktorý je daný najmä orientáciou na zvýšenie konkurencieschopnosti existujúcich exportných kapacít⁷, pomalým vznikom nových výrobných kapacít a rastom dôležitosťi menších stredných podnikov z hľadiska rozvoja zamestnanosti.



obr. 2



obr. 3

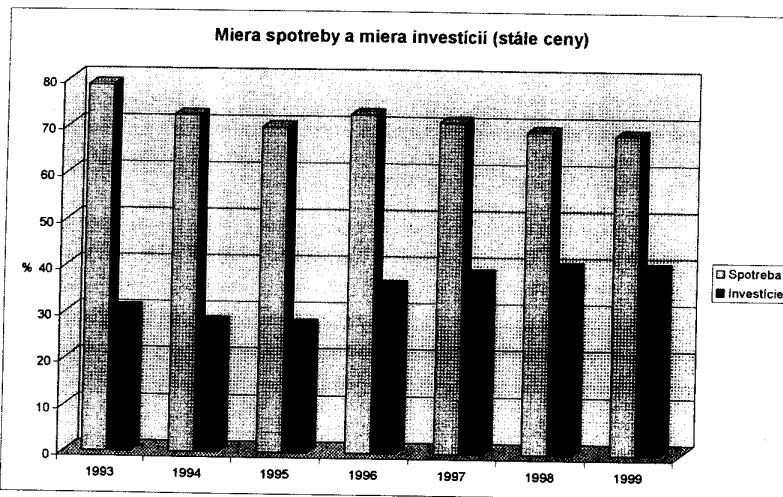
V rámci agregátneho dopytu indukujúcim hospodársky rast, bude možno v roku 1999 kalkulovať s osciláciou podielu domáceho dopytu okolo úrovne dosiahnej v predchádzajúcom roku, resp. s jeho nárastom. V súčasných podmienkach ekonomiky Slo-

⁷ Daných najmä veľkými podnikmi, kde zvýšenie konkurencieschopnosti je tiež dané znížením existujúcej prezamestnanosti a reštrukturalizáciou menej efektívnych výrobných činností v prospech malých a stredných podnikov.

venska pritom platí, že čím bude väčší pokles dynamiky hospodárskeho rastu, tak tým bude väčší pokles podielu zahraničného dopytu na dopyte spolu.

V rámci formovania štruktúry domáceho dopytu sa dynamika rastu podielu tvorby hrubého kapítalu⁸ priblíží a tempo poklesu podielu konečnej spotreby spolu⁹ na domácom dopyte zas spomalí. Bude to dôsledok jednako rozvoja v oblasti konečnej spotreby domácností a tiež ustálenia dynamiky vývoja v oblasti investičných aktivít.

Charakter tohto vývoja vyjadrený prostredníctvom miery spotreby¹⁰ a miery investícií¹¹ vyjadruje graf na obr. 4.



obr. 4

V roku 1999 očakávaný rast domáceho dopytu bude znížený deficitom čistého vývozu, čo vyvolá nárast reálneho HDP v rozsahu 2,8 až 4,1 percenta.

Tento rast však v porovnaní s predchádzajúcim rokom bude spojený s nižšou vnútornou i vonkajšou stabilitou makroekonomickej prostredia.

Základným prejavom nižšej vnútormej stability makroekonomickej prostredia bude vyššia miera inflácie než v roku 1998.

Očakávané zvýšenie úrovne miery inflácie bude predovšetkým dôsledkom:

⁸ Tvorba hrubého fixného kapítalu plus zmena stavu zásob.

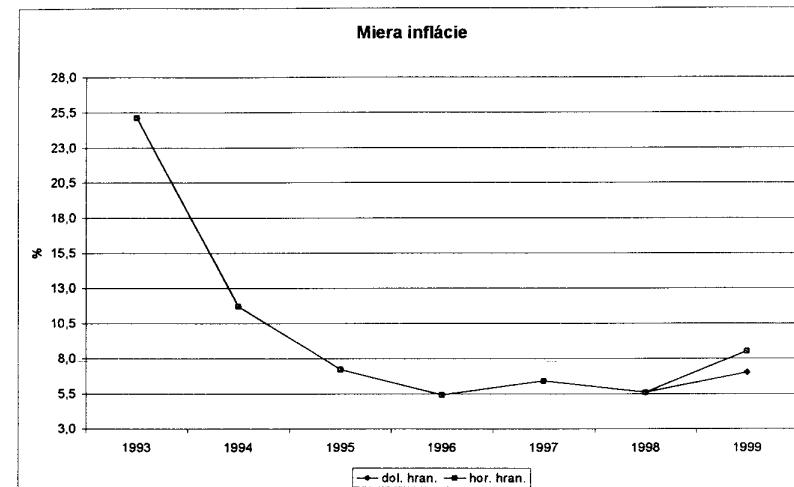
⁹ Konečná spotreba domácností plus konečná spotreba štátnej správy.

¹⁰ Podiel konečnej spotreby spolu na HDP.

¹¹ Podiel tvorby hrubého fixného kapítalu na HDP.

- pokračujúceho tlaku na makroekonomickú stabilitu a prutia vyvolaného problémami mikroekonomickej adaptácie
- pokračovania úprav v oblasti regulovaných cien (energia, zdravotníctvo, doprava)
- nedokonalosti trhového prostredia, nízkou flexibilitou peňažného a kapitálového trhu, trhu práce a nedostatočnými skúsenosťami podnikateľských subjektov
- vplyvu vzrášenia cien dovážaných tovarov v porovnaní s predchádzajúcim rokom¹² indukované fungovaním režimu plávajúceho kurzu v podmienkach nedostatočnej výkonnosti ekonomiky.

Charakter očakávaného vývoja miery inflácie v nadväznosti na predchádzajúce roky vyjadruje graf na obr. 5.



obr. 5

Z uvedeného obrázku vyplýva, že kym miera inflácie v roku 1998 bola na úrovni 5,6 percenta, tak je reálne očakávať, že v roku 1999 sa bude pohybovať v rozmedzí 7,0 až 8,5 percenta.

Základným prejavom nižšej úrovne vonkajšej stability makroekonomickej prostredia bude vyššia volatilita výmenného kurzu než v roku 1998.

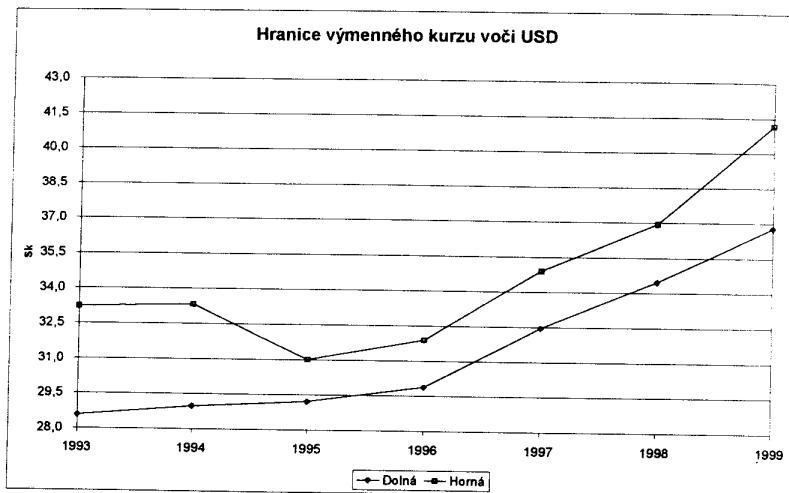
Očakávané zvýšenie volatilitu výmenného kurzu bude predovšetkým dôsledkom:

- fungovania systému plávajúceho kurzu a

¹² Aj pri započítaní vplyvu dovoznej prírážky v roku 1998.

- napäťosti vývoja v medzi bežným účtom a kapitálovým účtom platobnej bilancie vo vzťahu k devizovým rezervám.

Súhmnú charakteristiku volatility výmenného kurzu¹³ v nadväznosti na predchádzajúce roky poskytuje graf na obr. 6.



obr. 6

Z uvedeného obrazku vyplýva, že kým v hodnote výmenného kurzu za 1 USD sa v priebehu roka 1998 pohyboval medzi 34,441 až 36,913 Sk, tak je reálne očakávať, že v priebehu roka 1999 sa bude pohybovať medzi 36,8 až 41,2 Sk¹⁴.

V nadväznosti na uvedené tendencie možno očakávať, že reálny a nominálny HDP sa budú vyvíjať v intenciach, ktoror naznačuje tabuľka 4.

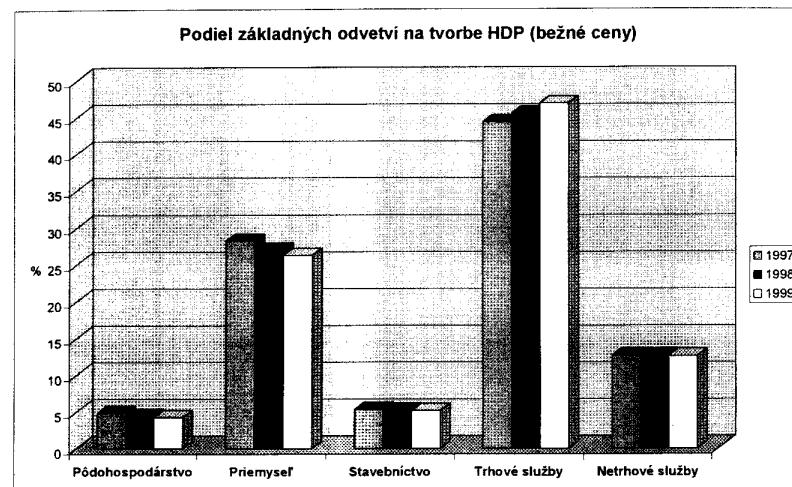
tabuľka 4 Vývoj reálneho a nominálneho HDP

| | Skutočnosť | | | | | Odhad | Prognoza |
|-------------------|------------|-------|-------|-------|-------|----------------|----------------|
| | 1993 | 1994 | 1995 | 1996 | 1997 | 1998 | 1999 |
| Reálny mld. Sk | 460,8 | 483,4 | 516,8 | 550,8 | 586,8 | 616,7 až 619,1 | 634,0 až 644,5 |
| Nominálny mld. Sk | 369,1 | 440,5 | 516,8 | 575,7 | 653,9 | 721,9 až 725,8 | 779,7 až 800,6 |
| Reálny % | -3,7 | 4,9 | 6,9 | 6,6 | 6,5 | 5,1 až 5,5 | 2,8 až 4,1 |
| Nominálny % | 11,1 | 19,3 | 17,3 | 11,4 | 13,6 | 10,4 až 11,0 | 8,0 až 10,3 |

Poznámka: Reálny HDP – stále ceny priemer roka 1995 = 100. Prameň: ŠÚ SR. Percentuálne hodnoty sú vyjadrením ročného tempa rastu.

Z hľadiska podielu jednotlivých odvetví na tvorbe HDP možno počítať s pokračovaním poklesu podielu pôdohospodárstva a priemyslu a nárastom podielu služieb na tvorbe HDP.

Súhmný pohľad na vývoj základných proporcii v odvetvovej štruktúre tvorby HDP poskytuje graf na obr. 7.

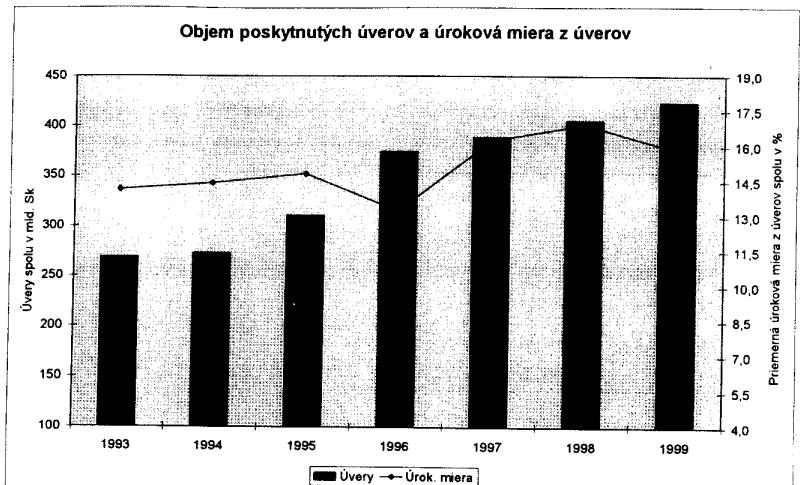


obr. 7

Pre finančnú obsluhu uvedeného vývoja bude v roku 1999 charakteristická vyššia dynamika rastu peňažnej zásoby M2, než v roku predchádzajúcim. Tento vývoj bude spojený s pokračovaním rastu rýchlosťi obehu peňazí. Tým, že dynamika tohto rastu bude nižšia než v roku predchádzajúcim, bude nižší i nárast tej časti použitia vytvoreného HDP, ktorú obslúži jedna jednotka peňažnej zásoby. Povedie to k zníženiu prutia na peňažnom trhu, čo spolu s očakávaným znižovaním deficitnosti rozpočtového hospodárenia vytvárajú lepší prístup k finančným zdrojom než v roku predchádzajúcim. Znamená to, že v rámci nárastu objemu úverových zdrojov je reálne v roku 1999 počítať aj s poklesom úrokových miér. Tento vývoj v nadväznosti na predchádzajúce roky vyjadruje graf na obr. 8.

¹³ K ultimu mesiaca.

¹⁴ Všetko v zmysle k ultimu mesiaca.



obr. 8

Z uvedeného obrázku vyplýva, že v roku 1999 je reálne kalkulovať s tým, že objem poskytnutých úverov spolu sa bude pohybovať nad 420 mld¹⁵. Sk a priemerná úroková miera z úverov spolu¹⁶ bude pod 16%¹⁷.

3. Vplyv hospodárskej politiky na formovanie pracovnej sily a zamestnanosť

Hospodárska politika neovplyvňuje iba úroveň zamestnanosti, ale má rozhodujúci vplyv aj na formovanie pracovnej sily. Tento vplyv je tým výraznejší čím sú menej rozvinuté trhové mechanizmy. Platí to obzvlášť v prípade transformujúcich sa ekonomík.

Slovensko patrí medzi krajiny, kde pracovná sila sa vo všeobecnosti považovala za jednu z najvýznamnejších komparatívnych výhod¹⁸ krajiny. K tomu aby sa zabezpečil trvalý hospodársky rast je potrebné aby sa aj táto komparatívna výhoda ďalej rozvíjala. Ukazuje sa, že z hľadiska tohto rozvoja kľúčovú úlohu zohráva efektivnosť a kvalita pracovnej sily.

¹⁵ K 30.11.1998 to bolo 396,8 mld. Sk.

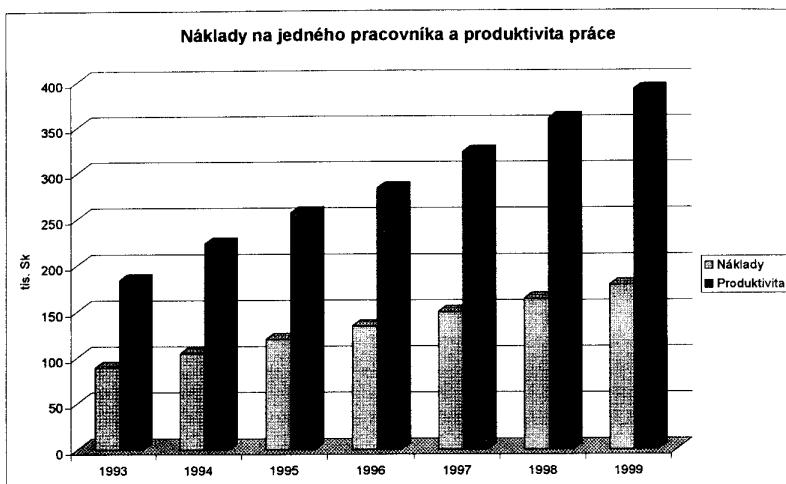
¹⁶ Uzávodateľ predstavuje hodnotu za posledný mesiac v roku.

¹⁷ Za október 1998 to bolo 16,92 percenta.

¹⁸ Najmä jej cena, kvalifikácia a zručnosť.

Základným vyjadrením efektívnosti pracovnej sily, je vzťah medzi nákladmi na prácu a produktivitou práce. Vo všeobecnosti platí, že čím sú nižšie náklady a vyššia produktivita práce, tým je vyššia efektivnosť pracovnej sily.

Určité vyjadrenie tohto vzťahu predstavuje graf na obr. 9.



obr. 9

Graf na obr. 9 znázorňuje vývoj nákladov¹⁹ na jedného pracovníka a vývoj produktivity práce²⁰. Súhrnné vyjadrenie vzájomného vzťahu medzi týmito ukazovateľmi predstavuje pomer nákladov na prácu a produktivity práce, ktorý obsahuje tabuľku 5.

tabuľka 5 Pomer nákladov na prácu a produktivity práce

| | Skutočnosť | | | | | | Odhad | Prognóza |
|-------------------------------|------------|------|------|------|------|------|-------|----------|
| | 1993 | 1994 | 1995 | 1996 | 1997 | 1998 | | |
| Nák. na prácu/prod. práce v % | 48,3 | 46,6 | 46,5 | 47,1 | 46,2 | 45,5 | 45,6 | 45,6 |

Poznámka: Výpočet na podklade ukazovateľov SÚ SR.

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že po pokračovaní v klesajúcom trende pomeru nákladov na prácu a produktivity práce v roku 1998, možno očakávať, že tento pomer v roku 1999 narastie. Znamená to, že efektivnosť pracovnej sily v roku 1999 poklesne, resp. môže oscilovať okolo úrovne predchádzajúceho roku²¹. Bude to dôsledok nižšieho nárastu produktivity

¹⁹ Vyjadrené prostredníctvom odmen zamestnancov, ktoré predstavujú vyjadrenie úplných nákladov (mzdové náklady plus odvody).

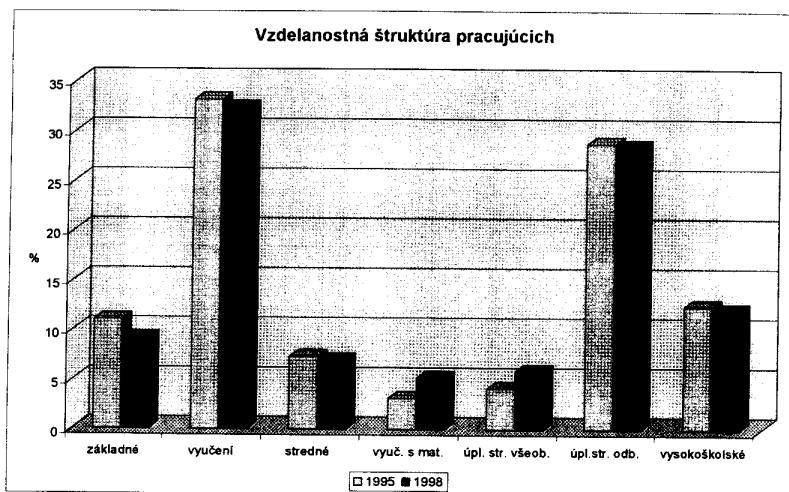
²⁰ HDP (v bežných cenách) pripadajúci na jedného pracovníka v národnom hospodárstve.

²¹ V závislosti od miery poklesu hospodárskej dynamiky.

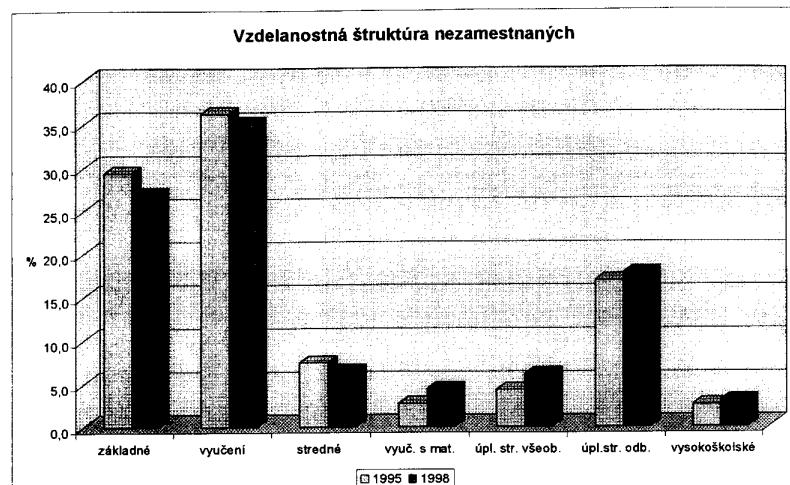
práce v porovnaní s predchádzajúcim rokom, indukovaného najmä poklesom hospodárskej dynamiky a problémami mikroekonomickej adaptácie.

Medzi základné kvalitatívne ukazovatele pracovnej sily patrí predovšetkým vzdelanie, stabilita a mobilita pracovnej sily.

Súhmnú charakteristiku situácie v oblasti vzdelanostnej štruktúry pracovnej sily a jej formovania poskytujú grafy uvedené na obr. 10 a obr. 11²².



obr. 10



obr. 11

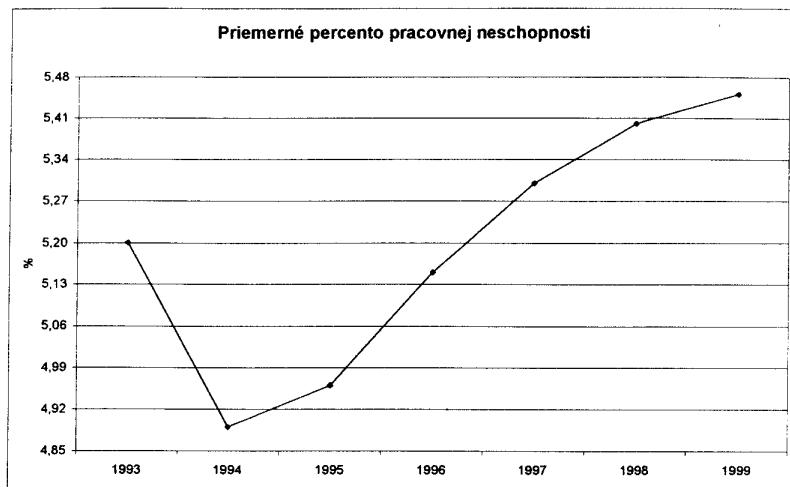
Z uvedených obrázkov vyplýva, že vo vzdelanostnej štruktúre pracujúcich dominujú vyučení, pracovníci s úplným stredným odborným vzdelaním a pracovník s vysokoškolským vzdelaním. Kým podiel vyučených s maturitou a pracovníkov s úplným stredným odborným vzdelaním na celkovom počte pracovníkov narastol, tak podiel všetkých ostatných vzdelanostných kategórií zas poklesol. Vo vzdelanostnej štruktúre nezamestnaných dominujú vyučení, pracovníci so základným vzdelaním a pracovníci s úplným stredným odborným vzdelaním. Kým podiel pracovníkov so základným vzdelaním, vyučených a pracovníkov so stredným vzdelaním na celkovom počte nezamestnaných poklesol, tak podiel všetkých ostatných vzdelanostných kategórií na celkovom počte nezamestnaných narastol. Uvedené tendencie sú na jednej strane dôsledkom takého vývoja, ktorý zvyšuje dopyt po pracovníkoch s maturitou majúcich určitú špecializáciu alebo všeobecné vzdelanie, čo signalizuje určitý rozvoj výroby a služieb, ktoré nie sú náročné na vyššiu kvalifikáciu. Na druhej strane z hľadiska vzdelanostnej štruktúry sú prejavom prehľbjujúcej sa nerovnováhy na trhu práce, kde na celkovom počte nezamestnaných rastie podiel ľudí s najdrahším vzdelaním²³, čo naznačuje nárast disharmónie medzi existujúcou štruktúrou vzdelanostného potenciálu, resp. profiláciou systému školstva a potrebami praxe.

Určitým vyjadrením stability pracovnej sily je rozsah jej pracovnej neschopnosti. Čím je vyššia pracovná neschopnosť tým je nižšia stabilita pracovnej sily. Základným vyjadrením

²² Prameň: ŠÚ SR - Výberové zisťovanie pracovných síl. 1998 – 1.-3. štvrtok.

²³ Vyučení s maturitou a vyššie.

pracovnej neschopnosti je priemerné percento pracovnej neschopnosti²⁴. Súhrnnú pohľad na vývoj v tejto oblasti poskytuje graf na obr. 12.



obr. 12

Z uvedeného obrázku vyplýva, že priemerné percento pracovnej neschopnosti v období 1994 – 1998 ráslo v priemere o 2,5% ročne. S pokračovaním tohto trendu je potrebné počítať aj v roku 1999. Je reálne kalkulovať s tým, že úroveň priemerného percenta pracovnej neschopnosti v roku 1999 presiahne 5,4 percenta. Znamená to, že aj v roku 1999 bude pokračovať trend kontinuálneho znižovania stability pracovnej sily. Súvisí to predovšetkým so zhoršovaním zdravotnej starostlivosti danej tak nedostatočnou úrovňou finančného zabezpečenia zdravotníctva ako aj konzerváciou jeho štruktúry.

Mobilita pracovnej sily je daná jej ochotou stáhovať sa za prácou. Čím je táto ochota vyššia tým je vyššia aj mobilita pracovnej sily. Bývanie patrí medzi faktory, ktoré majú rozhodujúci vplyv na mobilitu pracovnej sily. Čím sú menšie problémy s bývaním (so zaobstaraním nového bytu), tým vo všeobecnosti je vyššia aj mobilita pracovnej sily.

Základným ukazovateľom vybavenosti s bytmi je obložnosť bytov²⁵. Čím je obložnosť bytov nižšia tým sú menšie problémy s bývaním a teda tým môže byť vyššia aj mobilita pracovnej sily. Charakter vývoja v tejto oblasti vyjadruje tabuľka 6.

²⁴ Vypočítala sa ako podiel kalendárnych dní pracovnej neschopnosti pre chorobu a úraz a priemerného počtu pracovníkov nemocensky poistených, násobených počtom kalendárnych dní v roku.

²⁵ Počet obyvateľov pripadajúcich na jeden byt.

tabuľka 6 Obložnosť bytov

| | Skutočnosť | | | | | | Odhad | Prognóza |
|-------------------------------|------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|----------|
| | 1993 | 1994 | 1995 | 1996 | 1997 | 1998 | 1999 | |
| Počet obyvateľov na jeden byt | 3,238 | 3,237 | 3,231 | 3,226 | 3,217 | 3,207 | 3,193 | |

Poznámka: Výpočet na podklade ukazovateľov ŠÚ SR.

Z uvedenej tabuľky vyplýva kontinuálne znižovanie obložnosti bytov. Dynamika poklesu je však nízka. Napriek tomu, že v roku 1999 možno očakávať zvýšenie dynamiky poklesu obložnosti bytov, zostane táto bytov ešte stále vysoká²⁶, čím situácia v oblasti nízkej mobility pracovnej sily zostane aj v roku 1999 fakticky zakonzervovaná.

Celkovo možno konštatovať, že v rámci doterajšieho hospodárskeho vývoja sa prehľiba nerovnováha vo vzdelanostnej štruktúre pracovnej sily, znížila jej stabilita a zakonzervovala nízka mobilita. Je reálne očakávať, že hospodárska politika ani v roku 1999 na týchto trendoch nič nezmení. Naviac možno kalkulovať s tým, že efektivnosť pracovnej sily v tomto roku v porovnaní s predchádzajúcim rokom poklesne. Je to vývoj, ktorý môže v značnej miere prispieť k zniženiu, resp. k strate komparatívnej výhody krajiny v oblasti pracovnej sily²⁷.

Medzi hlavné mechanizmy prostredníctvom ktorých hospodárska politika ovplyvňuje formovanie pracovnej sily a vývoj zamestnanosti patria predovšetkým fondy sociálneho zabezpečenia a štátneho rozpočtu.

Fondy sociálneho zabezpečenia slúžia na finančnú obsluhu sociálnej infraštruktúry pracovnej sily. Zabezpečujú finančnú obsluhu zdravotnej starostlivosti²⁸, sociálneho poistenia²⁹ a riešenia problémov nezamestnanosti³⁰.

Prerozdelenie verejných financii cez štátny rozpočet ovplyvňuje vývoj domáceho dopytu a tým aj úroveň zamestnanosti. Jeho previazanosť s fondmi sociálneho zabezpečenia je daná tým, že výdavková časť štátneho rozpočtu predstavuje jeden z prímových zdrojov týchto fondov. Znamená to, že kvalita štátneho rozpočtu do istej miery rozhoduje aj o kvalite fungovania systému sociálneho zabezpečenia a má tým určitý vplyv aj na formovanie pracovnej sily.

Základnú charakteristiku vývoja v oblasti fondov sociálneho zabezpečenia a štátneho rozpočtu predstavujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 7 a tabuľka 8.

²⁶ Na porovnanie možno uviesť, že obložnosť bytov dosahovala v Rakúsku v roku 1995 hodnotu 2,57 a v Nemecku 2,27.

²⁷ Vrábane všetkých dôsledkov, najmä zniženie výhodnosti pre priame zahraničné investície.

²⁸ Prostredníctvom zdravotníckych poistovní.

²⁹ Prostredníctvom Sociálnej poistovne.

³⁰ Prostredníctvom Národného úradu práce.

tabuľka 7 Fondy sociálneho zabezpečenia v mld. Sk

| | 1995 | 1996 | 1997 | 1998 ³¹ |
|----------------------------------|------|-------|-------|--------------------|
| Zdravotnej starostlivosti | | | | |
| prijmy | 26,0 | 34,4 | 37,6 | 39,4 |
| výdavky | 25,2 | 33,8 | 38,9 | 41,8 |
| Sociálneho poistenia | | | | |
| prijmy | 67,3 | 74,2 | 77,2 | 84,0 |
| výdavky | 62,0 | 69,0 | 75,2 | 83,5 |
| Zamestnanosti | | | | |
| prijmy | 6,2 | 7,2 | 7,5 | 7,7 |
| výdavky | 6,1 | 7,4 | 7,1 | 8,2 |
| Spolu | | | | |
| prijmy | 99,5 | 115,8 | 122,3 | 131,1 |
| výdavky | 93,3 | 110,2 | 121,2 | 133,5 |
| saldo | 6,2 | 5,6 | 1,1 | -2,4 |
| Prijmy spolu ako % HDP | 19,3 | 20,1 | 18,7 | 18,2 |
| Výdavky spolu ako % HDP | 18,1 | 19,1 | 18,5 | 18,5 |

Poznámka: ³¹ odhad. Prameň: ŠÚ SR.

tabuľka 8 Štátny rozpočet v mld. Sk

| | 1995 | 1996 | 1997 | 1998 | 1999 |
|-------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Prijmy | 163,1 | 166,3 | 180,8 | 177,8 | 179,9 |
| Výdavky | 171,4 | 189,4 | 217,8 | 197,0 | 194,9 |
| Saldo | -8,3 | -23,1 | -37,0 | -19,2 | -15,0 |
| Prijmy ako % HDP | 31,6 | 28,9 | 27,6 | 24,6 | 23,1 |
| Výdavky ako % HDP | 33,2 | 32,9 | 33,3 | 27,1 | 24,3 |

Poznámka: 1995 - 1998 plnenie štátneho rozpočtu. 1999 navrhnutý štátny rozpočet. Prameň: ŠÚ SR, MF SR.

Z uvedených tabuľiek vyplýva, že kým cez fondy sociálneho zabezpečenia a štátny rozpočet sa v roku 1995 prerozdeleno viac než 51% z HDP, tak v roku 1998 to bolo menej než 46%. S pokračovaním tohto trendu možno počítať aj v roku 1999. Je reálne kalkulovať s tým, že v tomto roku sa cez fondy sociálneho zabezpečenia a štátny rozpočet prerozdelení približne 44% z vytvoreného HDP.

Negatívnu stránsku uvedeného vývoja je, že je spojený s deficitnosťou. K trvalej deficitnosti štátneho rozpočtu sa v roku 1998 pripojil aj deficit systému fondov sociálneho zabezpečenia. Tento deficit bol tvorený zvyšujúcou sa deficitnosťou fondu zdravotnej starostlivosti a deficitom fondu zamestnanosti. V dôsledku prehlbujúcich sa problémov zdravotníctva a očakávaného zvyšovania prutia na trhu práce je potrebné počítať s pokračovaním tohto trendu aj v roku 1999. Je reálne kalkulovať s tým, že deficit systému fondov sociálneho zabezpečenia môže presiahnuť v tomto roku 5 mld. Sk.

Pokračujúca deficitnosť v oblasti prerozdeľovania verejných financií cez systém fondov sociálneho zabezpečenia a štátny rozpočet je signálom o takej konzervácii parametrov a fungovania týchto mechanizmov, kde potreby ich výdavkových časti prekračujú možnosti dôchodkotvormých procesov v ekonomike. Toto prekročenie je významné aj napriek tomu, že vývoj podielu prerozdeľovaných verejných financií³¹ na HDP má klesajúci trend. Prefinanco-

vanie tejto deficitnosti buď zvyšuje prútia na domácom peňažnom trhu, alebo prispieva k rastu zahraničnej zadiženosti. Na účinné riešenie tejto situácie nestačia iba čiastkové vylepšenia. Vyžaduje to komplexný prístup a ucelenú koncepciu. Podstata riešenia spočíva predovšetkým:

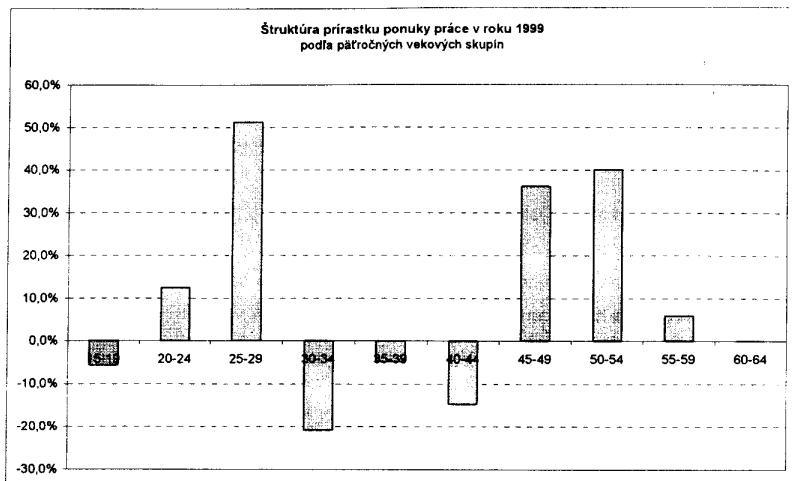
- v aktualizácii parametrov daňového systému a v reforme systému zdravotného poistenia,
- v štrukturálnych zmenách vo vnútri zdravotníctva,
- v aktualizácii parametrov systému sociálneho zabezpečenia v nezamestnanosti a
- v reforme systému aktívnej politiky trhu práce.

Celkovo možno konštatovať, že ekonomika Slovenska sa v roku 1999 dostane do takej etapy spomalenia hospodárskeho rastu, kde pokles podielu výdavkov ŠR na HDP bude spojený s poklesom zamestnanosti. Pozitívny vplyv výdavkovej časti štátneho rozpočtu na znižovanie poklesu zamestnanosti bude oslabovaná pretrvávajúcou vysokou finančnou zaťaženosťou domácností a podnikateľských subjektov. Napriek očakávanému poklesu daňovej zaťaženosť treba kalkulovať s tým, že daňová zaťaženosť fyzických osôb bude oscilovať okolo úrovne predchádzajúceho roku. Pôsobenie aktívnej politiky zamestnanosti bude v nie malej miere ovplyvnené prútiam generovaným limitovanosťou prostriedkov používateľských na aktívnu politiku trhu práce na jednej strane a zvýšeným dopytom po týchto prostriedkoch na strane druhej. Možno pritom počítať s tým, že alokácia prostriedkov na aktívnu politiku trhu práce bude v značnej miere poznačená zotrvačnosťou z predchádzajúcich rokov a prebiehať v prostredí pretrvávajúcej neefektívnosti v správani sa hospodárskych subjektov. Sociálna dimenzia nárustu prutia na trhu práce môže byť komplikovaná aj zhoršujúcou dôchodkovou situáciou obyvateľstva pre ktorú bude charakteristický pokles podielu hrubých miezd a platov a nárast podielu sociálnych dávok na vytvorenom HDP.

4. Vývoj v oblasti zamestnanosti a nezamestnanosti

V dôsledku demografického vývoja ako aj v dôsledku správania sa obyvateľstva na trhu práce, ktoré súhrne vyjadrujú špecifické miery ekonomickej aktivity podľa jednotlivých vekových skupín, je možné v roku 1999 očakávať prírastok ekonomickej aktívneho obyvateľstva zhruba na úrovni roku 1998, teda na úrovni cca 29 tis. osôb. Štruktúru prírastku podľa päťročných vekových skupín charakterizuje graf na obr. 13.

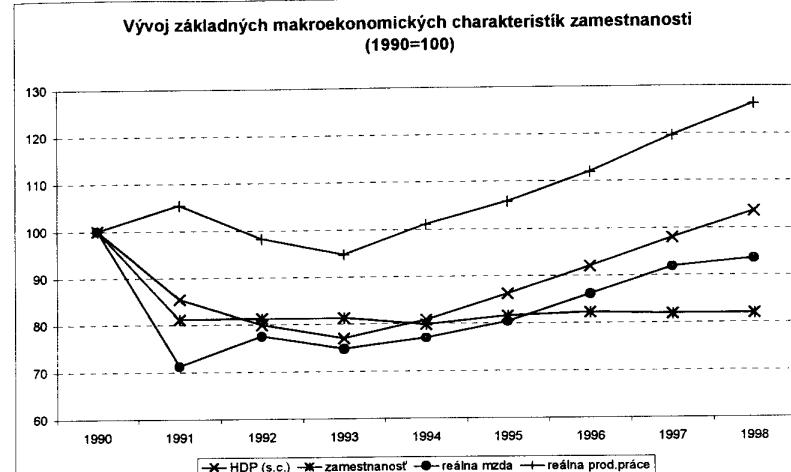
³¹ Cez systém fondov sociálneho zabezpečenia a štátny rozpočet.



obr. 13

Ako je z grafu vidieť, ľažisko prírastku sa koncentruje do vekových skupín 20 až 29 ročných a 45 až 54 ročných. Zatiaľ čo v prípade mládeže prvýkrát vstupujúcej na trh práce sa situácia čiastočne zmení (oproti roku 1998 sa prírastok presúva do vekovej skupiny 25 až 29 ročných), vo vekovej skupine 45 až 59 ročných prírastok ostane na úrovni predchádzajúceho roka. Ak však vezmeme do úvahy, že časť prírastku ponuky práce vyplývajúcej z demografického vývoja je odčerpávaná šedou ekonomikou a odchádzkou za prácou do zahraničia, je možné celkový prírastok ponuky na trhu práce odhadnúť na 18 – 20 tis. osôb.

Vývoj dopytu po práci, vyjadrený celkovým počtom pracovníkov, nezaznamenal oproti predchádzajúcim rokom zmenu. Počet pracovníkov zotrváva na približne rovnakej úrovni miene nad úrovňou 80 percent roku 1990 počas celého transformačného obdobia, pričom hospodárska dynamika sa premieta predovšetkým do rastu produktivity práce. Súhrne vývoj hlavných charakteristík zamestnanosti charakterizuje graf na obr. 14.



obr. 14

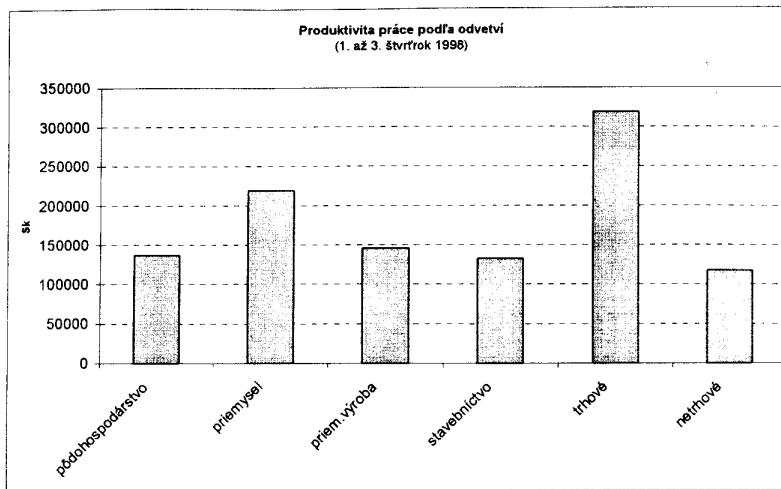
Ako je z grafu vidieť, reálna produktivita práce³² dosiahla úroveň 126 percent roku 1990, HDP presiahol úroveň východiskového roku transformačného procesu (103,5 percenta), zatiaľ čo reálna mzda iba úroveň 93,2 percenta.

Napriek stagnácii počtu pracovníkov v ekonomike Slovenska, v zamestnanosti dochádza ku štruktúrnym zmenám tak na úrovni základných odvetví, ako aj v ich detailnejšej štruktúre. V roku 1998³³ je možné odhadnúť, že v dôsledku zmien v štruktúre základných odvetví vzniklo zhruba 90 tis. pracovných príležitostí, pričom zhruba rovnaký počet zanikol v dôsledku rastu produktivity práce. Výšku produktivity práce³⁴ podľa základných odvetví charakterizuje graf na obr. 15.

³² HDP v porovnateľných cenách pripadajúci na jedného pracovníka (vrátane odhadu za malé podniky, živnostníkov a nimi zamestnávané osoby)

³³ 1. až 3. štvrtrok

³⁴ HDP v porovnateľných cenách pripadajúci na jedného pracovníka (vrátane odhadu za malé podniky, živnostníkov a nimi zamestnávané osoby)



obr. 15

Ako je z grafu vidieť, na úrovni základných odvetví nie sú rozdiely v produktivite práce dostačné na to, aby zmeny v štruktúre tvorby HDP mohli viesť k dynamizácii tvorby pracovných miest. Naopak, najvyššia úroveň produktivity práce je dosahovaná v odvetviach trhových služieb. Štrukturálny posun v tvorbe HDP v prospech služieb preto v podmienkach ekonomiky Slovenska neznamená tvorbu dodatočných pracovných miest, ale naopak - ich úbytok.

Ďalšou tendenciou, ktorá bola v roku 1998 v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami zreteľná, bol pokles intenzity makroštrukturálnych zmien zamestnanosti. Ako bolo konštatované, v roku 1998 vzniklo v dôsledku zmeny štruktúry tvorby HDP asi 90 tis. pracovných miest. Tento počet je zhruba o jednu tretinu nižší, než v predchádzajúcom roku. Znamená to, že z tohto pohľadu sa štrukturálna adaptácia ekonomiky Slovenska v roku 1998 spomalila. Podrobnejší pohľad na vývoj prírastkov a úbytkov zamestnanosti v roku 1998 poskytuje nasledujúca tabuľka.

tabuľka 9 Prírastok počtu pracovníkov podľa odvetví¹¹

| | 1997 oproti 1996 | 1998 oproti 1997 |
|---|---------------------|---------------------|
| Obchod, oprava mot.vozidiel. a spotr.tovaru | 1933 | 5070 |
| Školstvo | -448 | 4403 |
| Zdrav., veterin., soc.činnosti | -4080 | 2950 |
| Výroba a rozvod el., plynu a vody | 989 | 1774 |
| Nehnutelnost, výskum a vývoj | -2068 | 1272 |
| Pohostinstvo a ubytovanie | 389 | 1143 |

| | | |
|--|--------|--------|
| Peňažníctvo a poisťovníctvo | 2237 | 1087 |
| Ost. verejné, sociálne a iné služby | -1696 | 890 |
| Výroba výrobkov z gumen a plastov | -1337 | 58 |
| Výroba ostatných nekovových minerálnych výrobkov | -720 | 8 |
| Výroba potravín, nápojov a sprac.tabaku | -76 | -19 |
| Výroba inde nezaradená (vr. výr. nábytku) | -406 | -156 |
| Textilná a odevná výroba | -5536 | -228 |
| Výroba elektrických, spoj. a opt. zariadení | 238 | -250 |
| Výroba koksu, rafinovaných ropných produktov a jadrových palív | -285 | -379 |
| Vydavateľstvo a tlač | -148 | -388 |
| Stavebnictvo | -1373 | -459 |
| Spracovanie dreva a výroba výrobkov z dreva (okrem nábytku) | -915 | -853 |
| Výroba celulózy, papiera a výr. z papiera | -1328 | -942 |
| Doprava, skladovanie a spoje | -3850 | -1047 |
| Výroba dopravných prostriedkov | -1011 | -1216 |
| Verejná správa, soc. poistenie | 2950 | -1232 |
| Výroba kovov a výroba kovových výrobkov | -313 | -1498 |
| Tažba nerastných surovín | 42 | -1666 |
| Výroba strojov a prístrojov i.n. | -2502 | -1737 |
| Výroba chemikálií, chem.výrobkov a chem.vlákien | -388 | -2054 |
| Spracovanie kože a výroba kožených výrobkov | -3168 | -3233 |
| pofnohosp., pofovníctvo, lesníctvo, rybolov | -16913 | -12208 |
| Priemyselná výroba | -17894 | -12886 |
| Spolu SR | -39783 | -10909 |

Pramen: Zamestnanci a priemerné mzdy (za príslušné obdobie) ŠÚ SR

Pozn.: ¹¹ Údaje sú zoradené zostupne podľa roku 1998 ²⁾ 1. až 3. štvrtrok príslušného roka

Ako tabuľka ukazuje, v roku 1998 (podobne ako v predchádzajúcich obdobiach) sa prírastky zamestnanosti sústredovali predovšetkým do odvetví služieb, tak trhových, ako aj netrhorových. Ako však už bolo konštatované na základe úrovne produktivity práce v základných odvetviach, tento prírastok nedokáže absorbovať pracovníkov uvoľňovaných z ostatných odvetví.

Z tabuľky ďalej vyplýva, že zatial čo v roku 1997 bolo z veľkých podnikov (nad 20 pracovníkov) a zo štátnych a príspevkových inštitúcií uvoľnených 39 tis. pracovníkov (za 1. až 3. štvrtrok 1997 40 tis. pracovníkov), v roku 1998 to bolo iba 11 tis. pracovníkov. Ak vezmememe do úvahy skutočnosť, že práve v poslednom štvrtroku sa nezamestnanosť vzrástla podstatným spôsobom (z 385 tis. osôb na 427 tis. osôb), je možné predpokladať, že tento nárast bol spôsobený (okrem zastavenia stavebných prác na infraštrukturálnych projektoch a ďalších ekonomických príčin) aj oddaľovaním uvoľňovania pracovníkov v niektorých podnikoch z politických dôvodov.

Závažnú informáciu o vývoji zamestnanosti obsahuje nasledujúca tabuľka, ktorá porovnáva tvorbu pracovných miest v malých podnikoch v roku 1998 oproti roku 1997.

tabuľka 10 Prírastok zamestnanosti podľa veľkosti podniku (tis. osôb)

| | 1997 oproti 1996 | 1998 oproti 1997 ¹¹ |
|----------------------------|------------------|--------------------------------|
| podniky nad 20 prac. | -39,6 | -10,9 |
| malé podniky a živnostníci | 32,3 | 4,8 |

| | 1997 oproti 1996 | 1998 oproti 1997 ⁽¹⁾ |
|-------|------------------|---------------------------------|
| spolu | -7,3 | -6,1 |

pozn.: ⁽¹⁾ 1. až 3. štvrtok príslušného roka

Ak teda v roku 1997 dokázali malé podniky spolu so sektorm služieb eliminovať pokles zamestnanosti vo veľkých podnikoch, v roku 1998 sa prírastok zamestnanosti v týchto podnikoch prakticky zastavil. Nejde pritom o dôsledok rastu produktivity práce v týchto podnikoch, ale najmä o pokles dynamiky produkcie.

Celkove je teda možné konštatovať, že situácia v tvorbe pracovných príležitostí sa v roku 1998 oproti roku 1997 zhoršila. Zamestnanosť sa zvyšovala predovšetkým v odvetviach služieb, vrátane služieb netržových, financovaných najmä z prostriedkov verejných financii. Klesala pritom dynamika zamestnanosti v malých podnikoch, keď za prvé tri štvrtroky 1998 ostala prakticky na úrovni predchádzajúceho roka.

Vývoj zamestnanosti sa zdramatizoval najmä v poslednom štvrtroku 1998, keď výrazným spôsobom začala rásť nezamestnanosť. Zatial čo ku koncu júna predstavoval počet nezamestnaných 366 tis. osôb, ku koncu septembra 386 tis. osôb (čo ešte možno považovať za sezónny výkyv), v novembri 1998 začala nezamestnanosť rýchlo rásť pričom ku koncu roka dosiahla úroveň 428 tis. osôb. Prehľad o vývoji nezamestnanosti podľa mesiacov poskytuje graf na obr. 16.



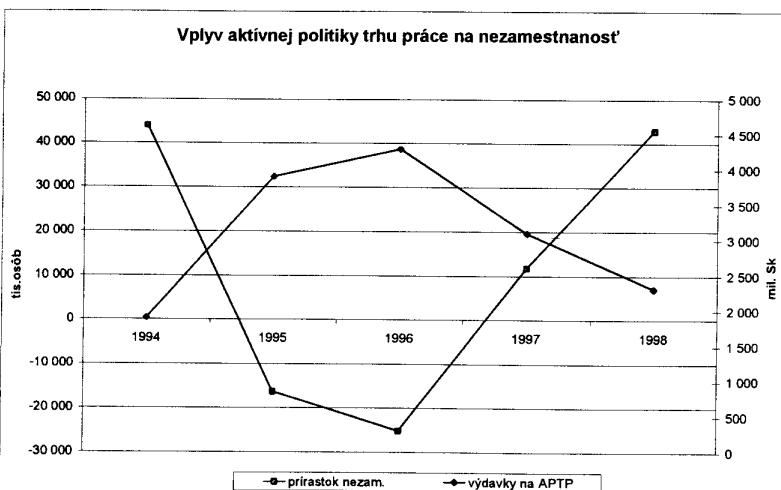
obr. 16

Ako je z grafu zrejmé, po poklese zamestnanosti do konca roku 1996, od januára 1997 sa trvalo presadzuje trend jej nárastu, pričom doteraz tento vývoj kulminuje na prelome rokov 1998 a 1999. Priemerný počet nezamestnaných v roku 1998 predstavoval 380 tis. o-

sôb, čo znamenalo zvýšenie o 42,8 tis. osôb v porovnaní s rokom 1997. Ako naznačuje graf na obr. 17, významnú úlohu v znižovaní prírastku nezamestnanosti zohrávajú aj výdavky zo systému poistenia v nezamestnanosti na aktívnu politiku trhu práce.

Graf jednoznačne dokumentuje, že zvýšenie výdavkov na aktívnu politiku trhu práce znižuje prírastok nezamestnanosti. Za obdobie rokov 1994 až 1998 platilo, že zvýšenie výdavkov na aktívnu politiku trhu práce o 1 mld. Sk vytvorilo priestor pre zniženie prírastku nezamestnanosti o cca 35 až 40 tis. osôb (čo predstavuje výdavky cca 30 tis. Sk na jedno podporované pracovné miesto ročne).

Je pochopiteľné, že aktívna politika trhu práce neumožňuje riešiť problém nezamestnanosti na Slovensku. Umožňuje však zmierniť najvýraznejšie regionálne disproporcie a situáciu najohrozenejších sociálnych skupín. V situácii, keď rýchle rastúca nezamestnanosť vytvára rastúci tlak v smere čerpania zdrojov na pasívnu politiku trhu práce, existujúci systém financovania nezamestnanosti pôsobí kontraproduktívne. Ukazuje sa, že v systéme poistenia v nezamestnanosti by bolo vhodné vytvoriť finančné anticyklické schémy.



obr. 17

Vývoj nezamestnanosti v roku 1999 je iba obtiažne predikovateľný. Nesúvisí totiž iba s demografickým vývojom a s vývojom hospodárskej dynamiky, ale aj so štrukturálnym vývojom (napr. miera redukcie výstavby infraštruktúrnych projektov), a regionálnym vývojom (riešenie problémov niektorých konkrétnych podnikov). V dôsledku očakávaného poklesu dynamiky hospodárskeho rastu, najmä však v dôsledku jeho štruktúry, tak tiež nemožno očakávať zmenu v dynamike tvorby pracovných miest. V posledných rokoch dodatočnú zame-

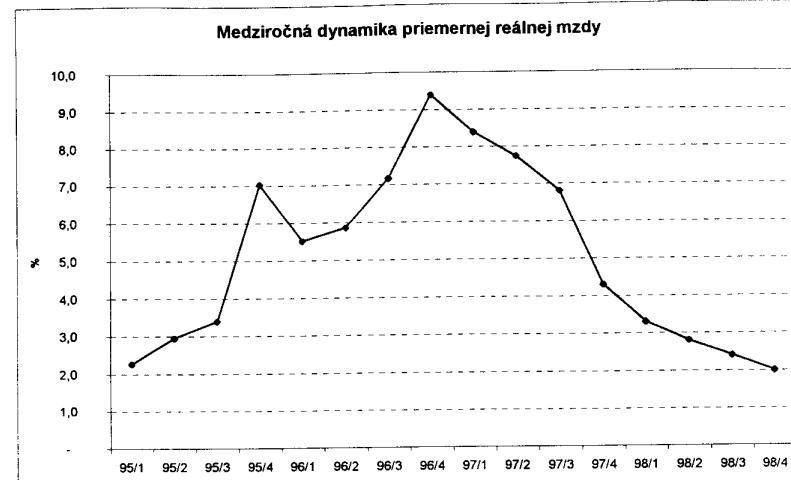
nanosť absorbovali najmä odvetvia služieb (vrátane netrhných služieb) a stavebnictvo. Zámery v oblasti zníženia deficitu okruhu verejných financií budú znamenať tlak na stagnáciu až znižovanie zamestnanosti v celom verejnom sektore. Reštrukturalizácia bank s najvyšším podielom na počte pracovníkov bankového sektora zníži priestor pre rast zamestnanosti aj vo sfére bankovníctva a poistovníctva. Je možné očakávať ďalší pokles zamestnanosti v polnohospodárstve a stagnáciu až pokles zamestnanosti v stavebnictve. Naopak, vyššiu rastovú dynamiku je možné očakávať v proexportne orientovaných priemyselných odvetviach. Ich rast však nebude dostatočný na to, aby vytvárali dodatočné pracovné miesta³⁵. Celkove je preto možné očakávať pokračujúcu stagnáciu zamestnanosti na úrovni predchádzajúcich rokov, pričom terajšiu úroveň je možné považovať za jej hornú hranicu. Klúčovú úlohu však pravdepodobne zohrá vývoj finančnej situácie podnikateľských subjektov a ich schopnosť získať externé zdroje aspoň na vlastnú prevádzku. Z tohto pohľadu bude preto dôležitý tlak štátneho rozpočtu (resp. okruhu verejných financií) na úverový trh a menová politika NBS.

Vzhľadom na neistotu vo väčšine uvedených oblastí, vývoj počtu nezamestnaných, z hľadiska miery nezamestnanosti, je možné predikovať iba v pomerne širokom intervale, keď dolnú hranicu (v ročnom priemere) predstavuje úroveň cca 400 tis osôb (t.j. zvýšenie oproti priemeru za rok 1998 asi o 20 tis. osôb), horná hranica však môže dosiahnuť až úroveň 420 tis. osôb.

V súvislosti s očakávaným vývojom v oblasti miery nezamestnanosti (počítanej na báze disponibilného počtu evidovaných nezamestnaných) možno dodať, že minuloročný priemer disponibilného počtu evidovaných nezamestnaných dosiahol úroveň 356,3 tis. osôb. Treba počítať s tým, že v roku 1999 hodnota tohto ukazovateľa sa môže pohybovať aj na úrovni okolo 370 tis. osôb.

5. Mzdový vývoj

Pre mzdový vývoj v roku 1998 bola charakteristická pokračujúca tendencia poklesu medziročnej dynamiky priemernej reálnej mzdy, ktorá kulminovala v poslednom štvrtroku 1996 na úrovni 9,2 percenta. V nasledujúcich obdobiach trvalo klesala až na úroveň zhruba 2 percent v poslednom štvrtroku a 2,5 percenta v celoročnom priemere. Prehľad o vývoji medziročnej dynamiky reálnej mzdy poskytuje graf na obr. 18.

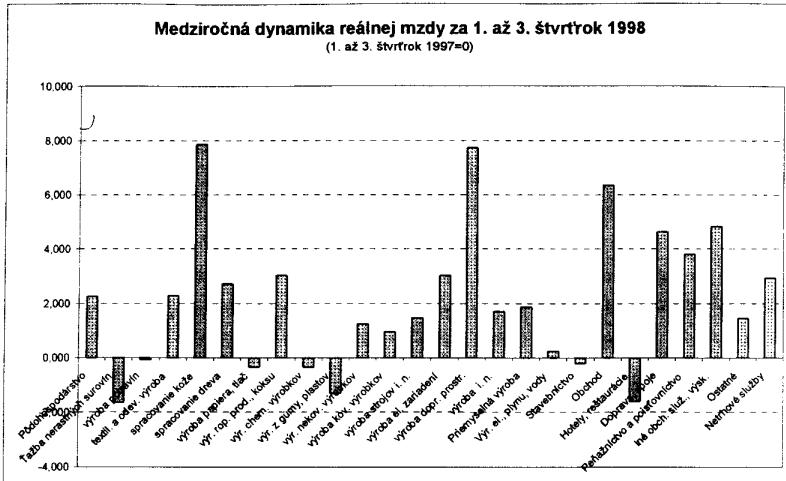


obr. 18

Napriek výraznému poklesu medziročnej dynamiky, reálna mzda stále nie je štatisticky významne determinovaná vývojom produktivity práce. Najvýznamnejším faktorom, ktorý ovplyvňuje mzdovú dynamiku, je likvidita podnikov. V podkapitalizovaných podnikoch preto mzda úzko koreluje s objemom novo emitovaných úverov. Vzhľadom na mechanizmus kolektívneho vyjednávania, vyššia miera inflácie spôsobuje nižšiu dynamiku reálnej mzdy. Stav verejných financií, najmä štátneho rozpočtu ovplyvňuje mzdový vývoj priamo, prostredníctvom mzdového vývoja vo verejnom sektore, aj nepriamo, väčším alebo menším odčerpávaním likvidity z peňažného trhu. V roku 1998 sa významným faktorom limitujúcim mzdový vývoj stala nezamestnanosť, ktorá v ročnom priemere dosiahla úroveň 380 tisíc osôb. Ukazuje sa, že počet nezamestnaných v celoslovenskom priemere presahujúci 365 až 370 tis. osôb už pôsobí ako limitujúci faktor mzdového vývoja nielen v regionálnom pohľade, ale aj na makrourovni.

Štrukturálny aspekt vývoja miezd charakterizuje nasledujúci graf na obr. 19.

³⁵ V prípade priemyselnej výroby až jej rast nad úrovňou 7 – 8 percent (v reálnom vyjadrení) je schopný vytvoriť predpoklady pre absorbciu dodatočnej zamestnanosti.



obr. 19

Ako z grafu vyplýva, aj napriek výrazne klesajúcej dynamike reálnej mzdy, vývoj v jednotlivých odvetviach bol značne odlišný. Najvyššia dynamika reálnej mzdy bola zaznamenaná v odvetví spracovania kože, výrobe dopravných prostriedkov a v odvetviach služieb najmä trhových (s výnimkou hotelov a reštaurácií), ale aj netrhorových. Naopak, zápornú dynamiku reálnej mzdy vykázali odvetvia ťažby nerastných surovín, výroby papiera, výrobkov z papiera a tlače, chemickej výroby, výrobkov z gumy a plastov, stavebnictvo a hotelové a reštauračné služby.

Iný pohľad na vývoj mzdovej dynamiky v odvetviach poskytuje tabuľka 11, ktorá obsahuje rozdiel dynamiky produktivity práce a priemernej mzdy v rokoch 1996, 1997 a v roku 1998.

tabuľka 11 Medziročné porovnanie dynamiky produktivity práce a priemernej mzdy

| | 97/96 | 98/97 ⁽¹⁾ |
|--------------------------|--------|----------------------|
| spracovanie dreva | -30,7% | -4,1% |
| Výr. el., plynu, vody | -19,1% | -29,2% |
| textili. a odev. výroba | -18,9% | 5,3% |
| výr. z gumeny, plastov | -18,5% | -2,4% |
| spracovanie kože | -16,6% | 6,3% |
| Obchod | -16,4% | -2,4% |
| ťažba neenerget. surovín | -14,2% | -13,5% |
| výr. chem. výrobkov | -11,4% | -0,9% |
| výroba el. zariadení | -11,4% | 15,2% |
| výroba dopr. prost. | -11,3% | 14,1% |
| Ťažba nerastných surovín | -9,9% | 7,8% |
| výroba i. n. | -8,9% | -14,3% |

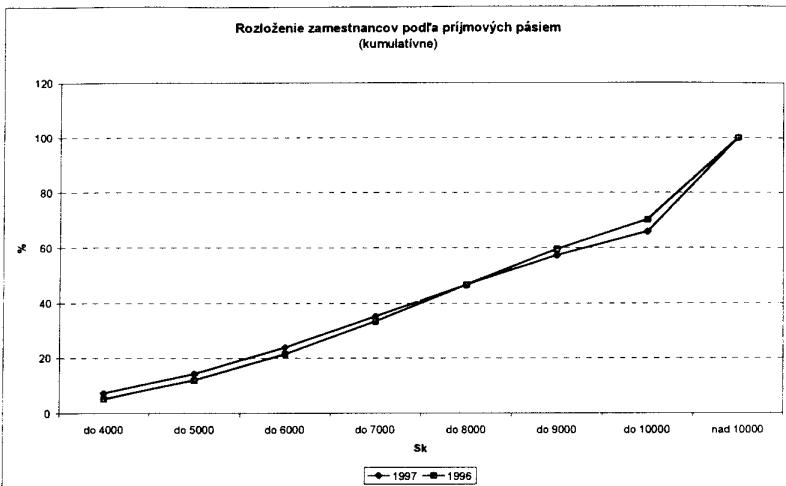
| | 97/96 | 98/97 ⁽¹⁾ |
|-----------------------------|--------|----------------------|
| ťažba energ. surovín | -7,5% | 20,3% |
| Hotely, reštaurácie | -6,6% | 4,3% |
| výr. nekov. výrobkov | -5,9% | -0,1% |
| Doprava, spoje | -3,3% | -2,8% |
| Netrhorové služby | -0,9% | -0,7% |
| výroba kov. výrobkov | 0,3% | 2,0% |
| Priemyselná výroba | 2,3% | 8,3% |
| výroba strojov i. n. | 2,3% | -2,4% |
| Spolu | 4,3% | 4,4% |
| Stavebnictvo | 7,9% | 0,2% |
| výroba papiera, tlač | 9,3% | 13,8% |
| Ostatné | 13,0% | 77,9% |
| výroba potravín | 18,1% | 21,6% |
| Iné obch. služ., výsk. | 18,5% | 10,7% |
| Pôdohospodárstvo | 50,3% | 23,9% |
| Peňažníctvo a poisťovníctvo | 69,5% | -16,4% |
| výr. rop. prod., koksu | 179,7% | 29,9% |

1. až 3. štvrtrok

Tabuľka naznačuje, že v roku 1998 došlo k plošnej náprave relácie medzi produktivitou práce a priemernou mzdom, s výnimkou iba niekoľkých menej významných odvetví (výroba inde nezaradená, výroba strojov inde nezaradená) a v odvetví peňažníctva a poisťovníctva. Vzhľadom na krátkosť konzistentných časových radov je obtiažne určiť, či išlo o reakciu na predchádzajúci nerovnomerný vývoj, ktorý podniky začali pociťovať ako zhoršovanie svojej trhovej pozície, alebo ako reakciu na celkové zhoršenie ekonomickeho prostredia. Je však možné konštatovať, že zmena je príliš plošná a výrazná na to, aby bola spôsobená výlučne mzdovou reguláciou, ktorá bola v platnosti od 4. štvrtroka 1997. Predstih dynamiky produktivity práce pred dynamikou priemernej mzdy dosiahol za rok 1998 úroveň až 2,6 až 3,1 percenta. Tento predstih je príliš vysoký na to, aby bol spôsobený výlučne mzdovou reguláciou. Je možné usudzovať, že mzdová regulácia pôsobila skôr ako signálny faktor, ktorý už presadzujúca sa tendenciu medziročného poklesu mzdovej dynamiky ďalej posilnil.

Napriek konštatovanej krátkosti konzistentných časových radov v pripade niektorých odvetví je evidentné, že došlo k redukcii mzdovej dynamiky v dôsledku odbytových problémov. Ide napr. o odvetvia výroby výrobkov z gumy a plastov, výroby papiera a výrobkov z papiera, hotelové a reštauračné služby a niektoré ďalšie. Napriek tomu však nemožno jednoznačne konštatovať, že v podnikateľskom sektore ekonomiky Slovenska došlo pri stanovení miezd k jednoznačnému a plošnému presadeniu sa efektívnostných kritérií.

Odlišný pohľad na štruktúru mzdových príjmov poskytuje graf na obr. 20, ktorý charakterizuje percentuálne rozloženie zamestnancov podľa pásiem priemernej mzdy.



obr. 20

Aj keď v rozložení príjmov zamestnancov nie je medziročne výrazný rozdiel, výrazné rozdiely sú medzi odvetviami. Najvyšší podiel zamestnancov s priemernou mzdou nad 10 tis. Sk dosahuje odvetvie spracovania tabaku (67,55%), výroby kovov (68,86%), výroba koksu a ropných produktov (77%), výroba elektriny, plynu a teplej vody (68,8%), činnosti finančného sprostredkovania (82,5%). Na druhej strane najnižší podiel zamestnancov s priemernou mzdou dosahujú odvetvia textilnej a odevnej výroby (7,4, resp. 4,4%), výroba kožených výrobkov (9,22%), hotelové a reštauračné služby (9,6%) a poľnohospodárstvo (16,2%).

Mzdový vývoj v roku 1999 bude ovplyvňovať na jednej strane mzdová reštrikcia vo verejnom sektore, vyšia miera inflácie než v predchádzajúcich rokoch a pretrvávajúci, resp. rastúci tlak nezamestnanosti. V roku 1999 nemožno ešte čakať ani zásadnejšiu zmenu v likvidnej pozícii podnikov, pretože tá je závislá na riešení problému bankového sektora a medzipodnikovej zadlženosťi. Aj rýchle zásadné riešenia v tejto oblasti sa však môžu v reálnom hospodárskom živote prejavíť najskôr na prelome rokov 1999 a 2000. Priestor pre rast reálnej mzdy v národochopodárskom priemere preto nebude väčší, než bol v roku 1998.

Vývoj a prognózu základných ukazovateľov v oblasti zamestnanosti a mzdového vývoja vyjadrujú ukazovatele, ktoré obsahujú tabuľka 12 a tabuľka 13.

tabuľka 12 Základné ukazovatele zamestnanosti a mzdového vývoja

| | Skutočnosť | | | | | Odhad | Prognóza |
|-----------------------|------------|--------|--------|--------|--------|-----------------|-----------------|
| | 1993 | 1994 | 1995 | 1996 | 1997 | | |
| Pracovníci v tis.osôb | 2012,3 | 1976,9 | 2019,8 | 2036,4 | 2029,1 | 2016,0 - 2021,5 | 1998,9 - 2015,4 |
| Miera nezamest. v % | 12,7 | 14,6 | 13,8 | 12,6 | 12,9 | 13,7 | 14,0 - 15,7 |

| | Skutočnosť | | | | | Odhad | Prognóza |
|----------------|------------|------|------|------|------|---------------|---------------|
| | 1993 | 1994 | 1995 | 1996 | 1997 | | |
| Nom. mzda v Sk | 5379 | 6294 | 7195 | 8154 | 9226 | 10090 - 10140 | 10800 - 11300 |

Poznámka: Pracovníci – priemerný stav fyzických osôb. Miera nezamestnanosti – priemerná ročná evidovaná miera nezamestnanosti. Nominálna mzda – priemerná mesačná mzda zamestnanca hospodárstva SR spolu. Zdroj: ŠÚ SR.

tabuľka 13 Rast reálnej mzdy a produktivity práce v %

| | Skutočnosť | | Odhad | Prognóza |
|--------------------|------------|------|-----------|------------|
| | 1996 | 1997 | | |
| Reálna mzda | 7,1 | 6,6 | 2,5 - 3,0 | -0,3 - 2,3 |
| Produktivita práce | 5,7 | 6,9 | 5,7 - 6,0 | 3,7 - 4,4 |

Poznámka: Reálna mzda – priemerná mesačná reálna mzda zamestnanca hospodárstva SR spolu. Produktivita práce – HDP v stálych cenách na pracovníka. Výpočet na podklade ukazovateľov ŠÚ SR.

Základnú diferenčiaciu mzdového vývoja v odvetviach³⁶ poskytuje vývoj priemernej mesačnej nominálnej mzdy v priemysle, stavebnictve a doprave. Prognózu tohto vývoja, v nadväznosti na očakávaný vývoj v odvetvovej štruktúre tvorby HDP, vyjadrujú ukazovatele, ktoré obsahujú tabuľka 14.

tabuľka 14 Mzda vo vybraných odvetviach národného hospodárstva

| | Skutočnosť | | | | | Prognóza |
|--------------|------------|------|------|-------|-------|----------------|
| | 1994 | 1995 | 1996 | 1997 | 1998 | |
| Priemysel | 6501 | 7492 | 8583 | 9533 | 10186 | 10850 až 11500 |
| Stavebnictvo | 6530 | 7503 | 6737 | 9953 | 10019 | 10000 až 10700 |
| Doprava | 6561 | 7733 | 8865 | 10032 | 9891 | 9900 až 10500 |

Poznámka: Priemerná mesačná nominálna mzda. Zdroj: ŠÚ SR.

6. Dôchodková situácia a životná úroveň obyvateľstva

Očakávaný vývoj v oblasti HDP a cien povedie v roku 1999 k takému formovaniu dôchodkovotvorných procesov v ekonomike, ktoré na úrovni peňažných príjmov domácností vyvolá nárast bežných príjmov spolu o 7,5 až 10,0 percent. Charakter tohto vývoja, z pohľadu štruktúry tvorby dôchodkov domácností vyjadrujú ukazovatele, ktoré obsahujú tabuľka 15.

tabuľka 15 Formovanie dôchodkov domácností v mld. Sk

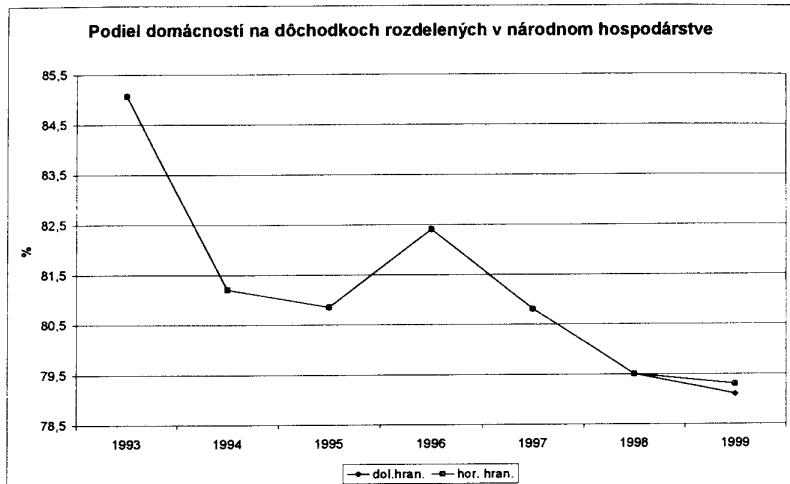
| | Skutočnosť | | | | | Odhad | Prognóza |
|---|------------|-------|-------|-------|-------|----------------|----------------|
| | 1993 | 1994 | 1995 | 1996 | 1997 | | |
| Bežné príjmy v tom : hrubé mzdy a platy | 314,0 | 357,7 | 417,8 | 474,4 | 528,3 | 575,5 až 579,6 | 618,5 až 637,6 |
| kapitálové príjmy | 130,4 | 150,1 | 175,8 | 207,7 | 233,2 | 249,5 až 253,6 | 265,4 až 276,5 |
| sociálne dávky | 54,0 | 77,5 | 94,8 | 110,2 | 123,4 | 133,0 až 135,7 | 142,3 až 147,7 |
| | 68,5 | 66,0 | 72,5 | 79,2 | 88,5 | 98,5 až 100,7 | 109,1 až 114,8 |

Poznámka: Kapitálové príjmy = hrubý prevádzkový prebytok + dôchodky z vlastníctva a podnikania. Zdroj: ŠÚ SR.

Uvedený vývoj peňažných príjmov je charakteristikou o takom formovaní dôchodkovotvorných procesov, kde podiel domácností na dôchodkoch vytvorených v národnom hos-

³⁶ V podmienkach slovenskej štatistiky.

podarstve má od roku 1996 klesajúci charakter. Súhrnný obraz o tejto skutočnosti poskytuje graf uvedený na obr. 21.



obr. 21

Z uvedeného obrázku vyplýva, že kým v roku 1997 z celkového objemu dôchodkov vytvorených v národnom hospodárstve³⁷ sa obyvateľstvu rozdelilo 80,8%, tak v roku 1998 to bolo okolo 79,5% a v roku 1999 to s vysokou pravdepodobnosťou bude hodnota v rozmedzi 79,1 až 79,3 percenta.

Uvedený trend zhoršovania dôchodkovej situácie domácností je dôsledkom formovania jednotlivých typov dôchodkov.

V dôchodkoch obdržaných domácnosťami rozhodujúcu úlohu zohrávajú pracovné príjmy³⁸. Je to typ príjmov, ktorý sa dotýka najširšej vrstvy domácností a ich podiel na obdržaných bežných príjmoch domácností presahuje 40%. Formovanie tohto podielu závisí najmä od fungovania dôchodkotvorných procesov v rámci nákladovej štruktúry tvorby HDP³⁹, cenového vývoja a vývoja zamestnanosti. Kým v rokoch 1993 až 1997 sa zaznamenal rast podielu hrubých miezd a platov na bežných príjmoch domácností, tak v roku 1998 pokles. S pokračovaním tohto poklesu treba počítať aj v roku 1999. Bude to dôsledok narastajúceho tlaku na zvyšovanie konkurencieschopnosti, indukovaného najmä zahraničným dopytom

a potrebami vylepšovania efektívnosti ekonomiky, ako aj dôsledok poklesu v oblasti zamestnanosti.

Kapitálové príjmy sa dotýkajú tých domácností, ktorých majetkové pomery a podnikateľská aktivita vynášajú dôchodky. Je to typ príjmov, ktorého podiel na obdržaných bežných príjmoch domácností v doterajšom vývoji ekonomiky Slovenska dosahoval značnú dynamiku rastu. Vývoj tohto podielu predovšetkým závisí od dynamiky podnikateľských aktivít⁴⁰ a ich ziskovosti a od formovania majetkových pomerov obyvateľstva. Kým podiel kapitálových príjmov na bežných príjmoch domácností predstavoval v roku 1993 17,2%, tak v roku 1997 ich podiel už dosahoval 23,4%. V roku 1998 hodnota tohto podielu oscilovala okolo úrovne dosiahnejcej v predchádzajúcom roku. S pokračovaním takého vývoja možno počítať aj v roku 1999. Bude to predovšetkým dôsledok poklesu dynamiky hospodárskeho rastu.

Sociálne príjmy⁴¹ sa dotýkajú tých domácností, ktoré na tieto dôchodky podľa zákona majú nárok. Ide najmä o domácnosti, ktoré sú odkázané na rôzne formy sociálnych dávok. Je to typ príjmov, ktorého podiel na obdržaných bežných príjmoch domácností v doterajšom vývoji ekonomiky Slovenska sa pohyboval od 16 do 22 percent. Vývoj tohto podielu vo všeobecnosti závisí od spolupôsobenia sociálnych, demografických a ekonomických faktorov. Na jeho úroveň má významný vplyv vývoj v oblasti nezamestnanosti. Doterajší vývoj ukazuje, že čím je vyššia úroveň nezamestnanosti, tým je vyšší aj podiel sociálnych dávok na bežných príjmoch domácností. Kým podiel sociálnych dávok na bežných príjmoch domácností dosahoval v roku 1997 16,8%, tak v roku 1998 sa jeho hodnota pohybovala v rozmedzí 17,1 až 17,4 percenta. Je reálne počítať s tým, že v roku 1999 hodnota tohto podielu bude dosahovať 17,6 až 18,0 percent. Bude to predovšetkým dôsledok poklesu dynamiky hospodárskeho rastu a rastu v oblasti nezamestnanosti.

Súhmnú charakteristiku vývoja postavenia uvedených typov príjmov v rámci obdržaných bežných príjmov domácností vyjadruje graf uvedený na obr. 22.

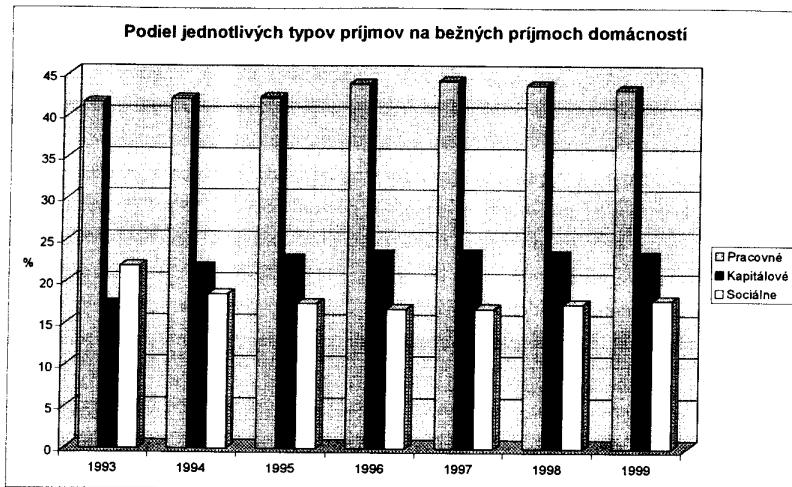
³⁷ Daným nominálnym HDP.

³⁸ Dané hrubými mzdami a platiemi.

³⁹ Determinovaného predovšetkým : dynamikou hospodárskeho rastu a vývojom produktivity práce

⁴⁰ Determinovaných hospodárskym rastom a kvalitou podnikateľského prostredia.

⁴¹ Dané sociálnymi dávkami.



obr. 22

Bežné príjmy predstavujú finančný rámec pre ekonomické správanie sa domácnosťou. Východiskom tohto správania je ich členenie na bežné výdavky⁴² a hrubý disponibilný dôchodok⁴³ domácností. Charakter tohto členenia v nadváznosti na predchádzajúce roky vyjadrujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 16.

tabuľka 16 Členenie bežných príjmov domácností v mld. Sk

| | Skutočnosť | | | | | Odhad | Prognóza |
|-----------------------------|------------|-------|-------|-------|-------|----------------|----------------|
| | 1993 | 1994 | 1995 | 1996 | 1997 | | |
| Bežné výdavky | 70,9 | 94,5 | 114,3 | 131,3 | 144,0 | 158,5 až 159,9 | 171,9 až 179,5 |
| Hrubý disponibilný dôchodok | 243,1 | 263,2 | 303,5 | 343,1 | 384,4 | 417,0 až 419,7 | 446,6 až 458,1 |

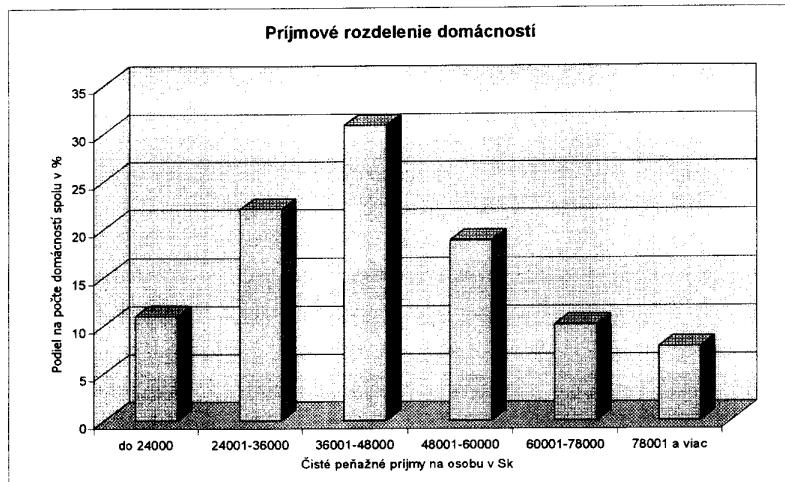
Zdroj: ŠÚ SR.

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že kým podiel bežných výdavkov na bežných príjmovach domácností predstavoval v roku 1993 22,6%, tak v roku 1997 tento podiel dosahoval 23,4%. V roku 1998 táto hodnota sa pohybovala okolo 27,5%. Aj v roku 1999 je reálne kalkulovať s pokračovaním tohto rastúceho trendu. Možno očakávať, že podiel bežných výdavkov na bežných príjmovach domácností bude v tomto roku dosahovať hodnotu v rozmedzi 27,8 až 28,2 percenta. Je to dôsledok rastu finančnej zaťaženosťi domácností, ktorého dôsledkom je zmenšujúci sa podiel hrubých disponibilných príjmov na ich bežných príjmovach.

⁴² Predstavujúce transakcie, ktoré majú charakter rozličných finančných platieb a daňových odvodov.

⁴³ Je to tá časť príjmov, s ktorou domácnosť vstupujú na trh kde rozhodujú o jej použití.

Hrubé disponibilné príjmy predstavujú základné vyjadrenie kúpnej sily domácností. Ich formovanie je determinantom vývoja životnej úrovne obyvateľstva. V rámci domácností je táto úroveň diferencovaná. Určitú charakteristiku tejto diferenciácie predstavuje príjmové rozdelenie⁴⁴ uvedené na obr. 23.



obr. 23

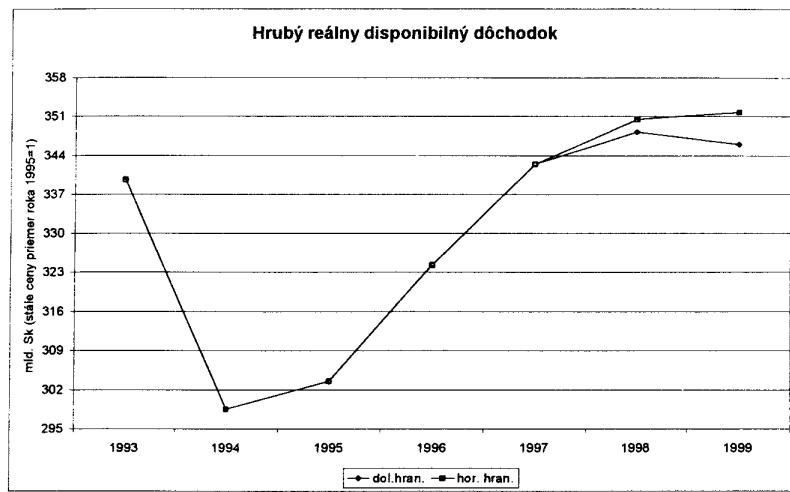
Z uvedeného obrázku vyplýva, že najpočetnejšou skupinou sú tie domácnosti, v ktorých čistý ročný príjem na člena sa pohybuje v rozmedzi 36001 až 48000 Sk, čo predstavuje čistý mesačný príjem v rozsahu 3000 až 4000 Sk. Tieto domácnosti reprezentujú takmer 31% z celkového počtu slovenských domácností. U 22% domácností sa ročný príjem na člena pohybuje v rozmedzi 24001 až 36000 Sk. Skoro u 11% domácností je tento príjem nižší než 24000 Sk. Znamená to, že takmer 64% domácností má takú dôchodkovú situáciu kde čistý mesačný príjem na člena je menší než 50% z priemernej mesačnej mzdy zamestnanca⁴⁵. Približne 8% domácností má vyšší príjem na jedného svojho člena než 78000 Sk⁴⁶, čo predstavuje čistý mesačný príjem vyšší než 6500 Sk. .

⁴⁴ Skonštruované na základe výsledkov Mikrocenzu za rok 1996. Zdroj: ŠÚ SR.

⁴⁵ Priemerná mesačná mzda zamestnanca v roku 1996 bola 8154 Sk.

⁴⁶ Treba si uvedomiť, že nominálne hodnoty uvedených príjmových intervalov sa vzťahujú na rok 1996. Odvtedy zaznamenaný vývoj však naznačuje, že v rozložení domácností z hľadiska rozdelenia príjmov nenastali posuny, ktoré by súviseli s významnými zmenami príjmových relácií medzi domácnosťami. To znamená, že prevažná časť domácností má podpriemerné až priemerné príjmy, ich úzka

V dôsledku očakávaného formovania jednotlivých typov dôchodkov, ako aj cenového vývoja, je potrebné v oblasti hrubých reálnych disponibilných príjmov počítať v roku 1999 s ďalším spomaľovaním rastu. Charakter tohto vývoja v nadváznosti na predchádzajúce roky vyjadruje graf na obr. 24.



obr. 24

Z uvedeného obrázku vyplýva, že kym rast hrubých reálnych disponibilných príjmov sa v roku 1998 pohyboval v intervale 1,7 až 2,4 percentá, tak v roku 1999 je treba rítať s tým, že tento rast sa bude pohybovať v rozmedzí -0,7 až 0,4 percent. Znamená to, že v roku 1999 možno počítať s poklesom, resp. s menším nárostrom reálnej kúpnej sily, obyvateľstva než v roku predchádzajúcim. Základným dôsledkom tohto vývoja bude, že domácnosti väčšiu časť týchto príjmov budú nútené použiť na spotrebu a menej na úspory. Súhrnný pohľad na charakter tohto použitia v nadváznosti na predchádzajúce roky vyjadruje tabuľka 17.

tabuľka 17 Použitie hrubého disponibilného dôchodku v mld. Sk

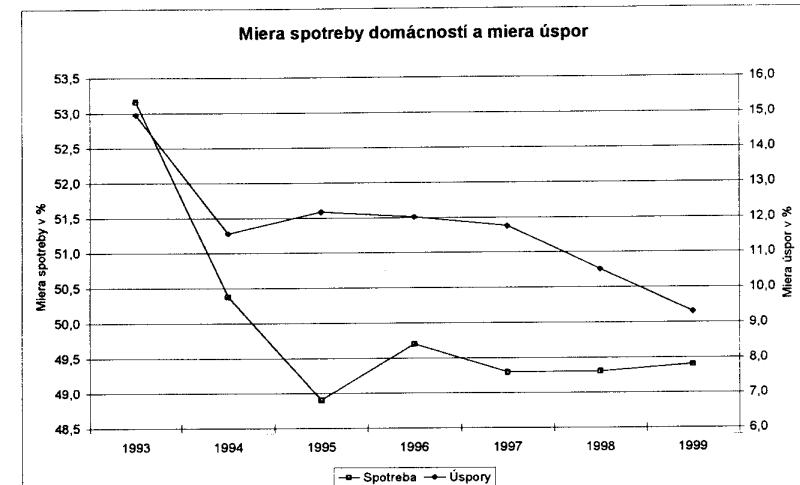
| | Skutočnosť | | | | | Odhad | Prognóza |
|------------------|------------|-------|-------|-------|-------|-----------------|-----------------|
| | 1993 | 1994 | 1995 | 1996 | 1997 | 1998 | 1999 |
| Konečná spotreba | 196,2 | 221,9 | 252,7 | 286,1 | 322,3 | 353,9 až 362,6 | 387,9 až 400,3 |
| Hrubé úspory | 46,9 | 41,3 | 50,8 | 57,0 | 62,1 | 63,1 resp. 57,1 | 58,7 resp. 57,8 |

Zdroj: SU SR

skupina má vysoké, pričom je reálne predpokladáť nároast skupiny domácností, ktorých príjem sa pohybuje v oblastiach približujúcich sa k minimálnej mzde.

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že kym podiel konečnej spotreby domácností (hrubých úspor) na hrubom disponibilnom dôchodku predstavoval v roku 1998 hodnotu medzi 84,9 až 86,4 (15,1, resp. 13,6) percenta, tak je reálne kalkulovať s tým, že v roku 1999 sa táto hodnota bude pohybovať v rozmedzí 86,9 až 87,4 (13,1 resp. 12,6) percenta.

Uvedené tendencie v oblasti použitia hrubého disponibilného dôchodku majú v roku 1999 za následok pokračovanie klesajúceho trendu v oblasti miery úspor⁴⁷ a osciláciu miery spotreby domácností⁴⁸ okolo hodnoty dosiahnutej v predchádzajúcom roku. Charakter tohto vývoja v nadváznosti na predchádzajúce roky vyjadruje graf na obr. 25.



obr. 25

Celkovo možno konštatovať, že správanie sa domácností bude v roku 1999 generovať na spotrebiteľskom trhu nižšiu dynamiku domáceho dopytu a na peňažnom trhu sa domácnosti budú nižším podielom podieľať na tvorbe peňažnej zásoby než v roku predchádzajúcim.

V štruktúre výdavkov domácností možno v roku 1999 výraznejšiu zmenu očakávať predovšetkým v oblasti výdavkov na bývanie, vodu, elektrinu plyn a iné palivá, na dopravu a na spoje. Nároast podielu výdavkov v tejto oblasti bude s vysokou pravdepodobnosťou spojený s poklesom výdavkov na priemyselný tovar, verejné stravovanie a služby spojené s voľným časom.

⁴⁷ Podiel hrubých úspor na bežných príjmoch domácností.

⁴⁸ Podiel konečnej spotreby domácností na HDP (všetko v bežných cenách).

7. Záver

Rok 1998 priniesol pre národné hospodárstvo Slovenskej republiky na jednej strane relativne solídne makroekonomicke výsledky a na strane druhej ďalšie zauzlenie a prehíbe nie problémov mikroekonomiky. Nedosiahnutie pokroku v riešení problémov mikroekonomickej adaptácie a nízka efektívnosť prerozdeľovacích procesov v oblasti verejných financii, úzko súvisia s prehľbovaním vonkajšej a vnútormej nerovnováhy a so zaznamenaným poklesom dynamiky hospodárskeho rastu.

Zákonitým dôsledkom vývoja predchádzajúcich rokov bude v roku 1999 pokračovanie poklesu dynamiky hospodárskeho rastu a znižovanie stability makroekonomickeho prostredia. Bude to najmä dôsledok neriešeného prnutia medzi nevyváženosťou ekonomiky a jej rastom na strane jednej a nedostatočnej mikroekonomickej adaptácie na strane druhej.

V rámci agregátneho dopytu indukujúcim hospodársky rast bude možno v roku 1999 kalkulovať s osciláciou podielu domáceho dopytu okolo úrovne dosiahnutej v predchádzajúcim roku, resp. s jeho nárastom. V medziach formovania štruktúry domáceho dopytu sa dynamika rastu podielu tvorby hrubého kapítalu priblíží a tempo poklesu podielu konečnej spotreby spolu na domácom dopyte zač spomalí.

V roku 1999 očakávaný rast domáceho dopytu bude znižený deficitom čistého vývozu, čo vyvolá nárast reálneho HDP v rozsahu 2,8 až 4,1 percenta. V dôsledku tohto vývoja možno počítať tak s poklesom dovoznej náročnosti ako aj s poklesom exportnej výkonnosti, čo povedie k zniženiu deficitnosti zahraničnoobchodných vzťahov.

Uvedený hospodársky rast však v porovnaní s predchádzajúcim rokom bude spojený s nižšou vnútornou i vonkajšou stabilitou makroekonomickeho prostredia. Miera inflácie sa v roku 1999 bude pohybovať v rozmedzí 7,0 až 8,5 percenta. Volatilita výmenného kurzu bude vyššia než v roku 1998.

Pre rok 1999 bude charakteristická vyššia dynamika rastu peňažnej zásoby M2, než v roku predchádzajúcim. Povedie to k zniženiu prnutia na peňažnom trhu, čo spolu s očakávaným znižovaním deficitnosti rozpočtového hospodárenia vytvárajú lepší prístup k finančným zdrojom než v roku predchádzajúcim. Znamená to, že v rámci nárastu objemu úverových zdrojov je reálne v roku 1999 počítať aj s poklesom úrokových mier.

Hospodárska politika neovplyvňuje iba úroveň zamestnanosti, ale má rozhodujúci vplyv aj na formovanie pracovnej sily. Možno konštatovať, že v rámci doterajšieho hospodárskeho vývoja sa prehľiba nerovnováha vo vzdelanostnej štruktúre pracovnej sily, znižila jej stabilita a zakonzervovala nízka mobilita. Je reálne očakávať, že hospodárska politika ani v roku 1999 na týchto trendoch nič nezmení. Naviac možno kalkulovať s tým, že efektívnosť pracovnej sily v tomto roku v porovnaní s predchádzajúcim rokom poklesne. Je to vývoj, ktor-

rý môže v značnej mieri prispieť k zniženiu, resp. k strate komparativnej výhody Slovenska v oblasti pracovnej sily.

Pokračujúca deficitnosť v oblasti prerozdeľovania verejných financii cez systém fondov sociálneho zabezpečenia a štátneho rozpočet je signálom o takej konzervácii parametrov a fungovania týchto mechanizmov, kde potreby ich výdavkových časti prekračujú možnosti dôchodkotvorných procesov v ekonomike. Toto prekročenie je významné aj napriek tomu, že vývoj podielu prerozdeľovaných verejných financii na HDP má klesajúci trend. Prefinancovanie tejto deficitnosti buď zvyšuje prutie na domácom peňažnom trhu, alebo prispieva k rastu zahraničnej zadiženosťi. Na účinné riešenie tejto situácie nestačia iba čiastkové vylepšenia. Vyžaduje to komplexný prístup a ucelenú koncepciu.

Pozitívny vplyv výdavkovej časti štátneho rozpočtu bude oslabovaná pretrvávajúcou vysokou finančnou zaťaženosťou domácností a podnikateľských subjektov. Napriek očakávanému poklesu daňovej zaťaženosťi treba kalkulovať s tým, že daňová zaťaženosť fyzických osôb bude oscilovať okolo úrovne predchádzajúceho roku. Sociálna dimenzia nárastu prnutia na trhu práce môže byť komplikovaná aj zhoršujúcou dôchodkovou situáciou obyvateľstva pre ktorú bude charakteristický pokles podielu hrubých miezd a platov a nárast podielu sociálnych dávok na vytvorenom HDP. Pôsobenie aktívnej politiky zamestnanosti bude v nie malej mieri ovplyvnené prutím generovaným limitovanosťou prostriedkov použiteľných na aktívnu politiku trhu práce na jednej strane a zvýšeným dopytom po týchto prostriedkoch na strane druhej.

Napriek stagnácii počtu pracovníkov v ekonomike Slovenska, v zamestnanosti dochádza ku štrukturálnym zmenám tak na úrovni základných odvetví, ako aj v ich detailnejšej štruktúre.

Na úrovni základných odvetví nie sú rozdiely v produktivite práce dostatočné na to, aby zmeny v štruktúre tvorby HDP mohli viest k dynamizácii tvorby pracovných miest. Naočakávaným posunom v tvorbe HDP v prospech služieb preto v podmienkach ekonomiky Slovenska neznamená tvorbu dodatočných pracovných miest, ale naopak - ich úbytok.

Možno konštatovať, že situácia v tvorbe pracovných príležitostí sa v roku 1998 oproti roku 1997 zhoršila. Zamestnanosť sa zvyšovala predovšetkým v odvetviach služieb, vrátane služieb netrhyvých, financovaných najmä z prostriedkov verejných financii. Klesala pritom dynamika zamestnanosti v malých podnikoch.

Aktívna politika trhu práce neumožňuje riešiť problém nezamestnanosti na Slovensku. Umožňuje však zmierniť najvýraznejšie regionálne disproporcie a situáciu najohrozenejších sociálnych skupín. V situácii, keď rýchle rastúca nezamestnanosť vytvára rastúci tlak v smere čerpania zdrojov na pasívnu politiku trhu práce, existujúci systém financovania ne-

zamestnanosti pôsobí kontraproduktívne. Ukazuje sa, že v systéme poistenia v nezamestnanosti by bolo vhodné vytvoriť finančné anticyklické schémy.

Z hľadiska mzdového vývoja významným limitujúcim faktorom sa stala v roku 1998 nezamestnanosť. Pôsobí ako limitujúci faktor mzdového vývoja nielen v regionálnom pohľade, ale aj na makroúrovni.

V prípade niektorých odvetví došlo k redukcii mzdovej dynamiky v dôsledku odbytových problémov. Napriek tomu však nemožno jednoznačne konštatovať, že v podnikateľskom sektore ekonomiky Slovenska došlo pri stanovovaní miezd k jednoznačnému a plošnému presadeniu sa efektívnostných kritérií.

Napriek výraznému poklesu medziročnej dynamiky, reálna mzda stále nie je štatisticky významne determinovaná vývojom produktivity práce. Najvýznamnejším faktorom, ktorý ovplyvňuje mzdovú dynamiku, je likvidita podnikov. Vzhľadom na mechanizmus kolektívneho vyjednávania, vyššia miera inflácie spôsobuje nižšiu dynamiku reálnej mzdy. Stav verejných financií, najmä štátneho rozpočtu ovplyvňuje mzdový vývoj priamo, prostredníctvom mzdového vývoja vo verejnem sektore, aj nepriamo, väčším alebo menším odčerpávaním likvidity z peňažného trhu.

Mzdový vývoj v roku 1999 bude ovplyvňovať na jednej strane mzdová reštrikcia vo verejnem sektore, vyššia miera inflácie než v predchádzajúcich rokoch a pretrvávajúci, resp. rastúci tlak nezamestnanosti. V roku 1999 nemožno ešte čakať ani zásadnejšiu zmenu v likvidnej pozícii podnikov, pretože tá je závislá na riešení problému bankového sektora a medzipodnikovej zadlženosťi. Aj rýchle zásadné riešenia v tejto oblasti sa však môžu v reálnom hospodárskom živote prejaviať najskôr na prelome rokov 1999 a 2000. Priestor pre rast reálnej mzdy v národochospodárskom priemere preto nebude väčší, než bol v roku 1998.

Očakávaný vývoj v oblasti HDP a cien vyvolá nárast bežných príjmov domácností v rozsahu 7,5 až 10,0 percent. Tento vývoj predstavuje také formovanie dôchodkotvorných procesov, kde podiel domácností na dôchodkoch vytvorených v národnom hospodárstve má od roku 1996 kontinuálne klesajúci charakter.

V rámci dôchodkov obdržaných domácnosťami treba v roku 1999 počítať s pokračovaním poklesu podielu pracovných príjmov, stagnáciou kapitálových príjmov a nárastom v oblasti sociálnych príjmov.

Možno očakávať také pokračovanie rastu bežných výdavkov čo povedie k poklesu podielu hrubých disponibilných príjmov na bežných príjmoch domácností. Z hľadiska príjmového rozdelenia domácností je treba si uvedomiť, že takmer 64% domácností má takú dôchodkovú situáciu kde čistý mesačný príjem na člena je menší než 50% z priemernej mesačnej mzdy zamestnanca.

V dôsledku očakávaného formovania jednotlivých typov dôchodkov, ako aj cenového vývoja, je potrebné v oblasti hrubých reálnych disponibilných príjmov počítať v roku 1999

s ďalším spomaľovaním rastu. Znamená to, že v roku 1999 možno počítať s poklesom, resp. s menším nárastom reálnej kúpnej sily, obyvateľstva než v roku predchádzajúcim. Základným dôsledkom tohto vývoja bude, že domácnosti väčšiu časť týchto príjmov budú nútené použiť na spotrebu a menej na úspory. Uvedené tendencie v oblasti použitia hrubého disponibilného dôchodku majú v roku 1999 za následok pokračovanie klesajúceho trendu v oblasti miery úspor a osciláciu miery spotreby domácností okolo hodnoty dosiahnutej v predchádzajúcim roku.